

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Кафедра економіки та фінансів

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до проведення практичних (семінарських) занять
з дисципліни “Фінанси”
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
економічного факультету
спеціальностей 051 “Економіка”,
076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»,
071 «Облік і оподаткування»
денної та заочної форми навчання

Херсон - 2020

УДК 336.24

Затверджено на засіданні кафедри економіки та фінансів (протокол № 1 від 28 серпня 2020 р.).

Затверджено методичною комісією економічного факультету (протокол № 1 від 17 вересня 2020 р.).

Рецензент: д.е.н., професор Шарко М.В.

д.е.н., професор Морозов Р.В.

Розробники: д.е.н., професор Танклевська Н.С.

асистент Ярмоленко В.В.

Танклевська Н.С., Ярмоленко В.В. Методичні рекомендації до проведення практичних (семінарських) занять з дисципліни «Фінанси» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальностей 051 «Економіка», 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», 071 «Облік і оподаткування» денної та заочної форми навчання. Херсон: ХДАУ, 2020. 80 с.

© Танклевська Н.С., 2020

© Ярмоленко В.В., 2020

ЗМІСТ

Вступ	4
Структура навчальної дисципліни	6
Змістовна частина 1. Предмет фінансової науки:	7
Тема 1. Необхідність, сутність і роль фінансів	
Тема 2. Генезис і еволюція фінансів	11
Тема 3. Становлення та розвиток фінансової науки	15
Тема 4. Фінансове право і фінансова політика	18
Змістовна частина 2. Централізовані фінанси та їх роль в суспільному відтворенні	22
Тема 5. Податки. Податкова система	
Тема 6. Бюджет. Бюджетна система	27
Тема 7. Бюджетний дефіцит	31
Тема 8. Державний кредит	35
Тема 9. Місцеві фінанси. Бюджетний федералізм і фінансове вирівнювання	40
Тема 10. Соціальні позабюджетні фонди	44
Змістовна частина 3. Децентралізовані фінанси та їх місце в фінансовій системі держави	48
Тема 11. Фінанси суб'єктів господарювання та фінанси домогосподарств	
Тема 12. Страхування. Страховий ринок	53
Тема 13. Фінансовий ринок	57
Змістовна частина 4. Особливості функціонування окремих ланок фінансової системи	61
Тема 14. Міжнародні фінанси	
Тема 15. Фінансова безпека держави	66
Тема 16. Фінанси країн з розвинутою ринковою економікою	70
Тема 17. Фінанси Європейського Союзу	74
Перелік питань на іспит	77
Список рекомендованої літератури	80

ВСТУП

Фінанси відіграють надзвичайно важливу роль у суспільстві. Вони формують його життєздатність, його потенціал, забезпечуючи при цьому реалізацію поставлених кожною людиною, кожним підприємством та державою в цілому завдань і цілей. суспільстві. Ефективність фінансової системи залежить від двох основних чинників: фінансової освіченості громадян та майстерності фінансистів-професіоналів. На тлі фінансової безграмотності населення діяльність фахівців втрачає міцну опору, без якої дуже важко досягти належної організації у функціонуванні фінансів. Без достатньої ж кількості висококваліфікованих професіоналів неможливо забезпечити відповідну результативність фінансової діяльності, надійність і стабільність фінансової системи. Цим обумовлюється значення фінансової освіти у суспільстві, необхідність донесення фінансових знань усім і кожному.

Основою вивчення фінансової науки є засвоєння її фундаментальних засад. Саме це визначає місце навчальної дисципліни "Фінанси" у системі економічної освіти.

Основними завданнями вивчення дисципліни "Фінанси" є вивчення суті та характерних ознак фінансів та кредиту, їх ролі і місця в економічній системі, засад фінансово-кредитної політики держави і механізму її реалізації, сфер і ланок фінансової системи.

Завдання дисципліни:

- розкрити сутність і функції фінансів, їх місце і роль в системі розподільних відносин;
- охарактеризувати окремі сфери і ланки фінансової системи;
- розкрити основи функціонування фінансового механізму, зміст і призначення фінансів суб'єктів господарювання, міжнародних фінансів, фінансового і страхового ринків;
- розглянути зміст державних фінансів і таких їх складових як бюджет, державні цільові фонди, державний кредит;
- охарактеризувати сутність податків, податкової політики і податкової системи держави;
- ознайомити зі змістом кредитних відносин, функціями кредиту та видами кредитування;
- виявити специфіку реалізації системи фінансово-кредитних відносин в різних сферах господарської діяльності суспільства.

Після вивчення дисципліни «Фінанси» здобувачі повинні **знати:**

- зміст фінансових категорій, таких як: фінанси, фінансова система, фінансовий механізм, кредит, податки, податкова політика, бюджет, бюджетна система, страхування, фінансовий ринок;
- суть і тенденції розвитку фінансових відносин та їх особливостей у сфері державних фінансів і фінансів господарських одиниць;
- специфіку реалізації фінансового механізму і його склад;
- класифікацію податків і принципи оподаткування;
- види кредитів і їх призначення;

- зміст і організацію страхування;
- структуру фінансового ринку;
- закономірності формування і розвитку міжнародних фінансів, мати уяву про місце України в цій системі;
- мислити фінансовими категоріями і переводити їх на мову практичної діяльності.

У результаті вивчення дисципліни студент повинен **вміти**:

- вільно орієнтуватися в теоретичних і практичних проблемах фінансової системи;
- аналізувати поточну ситуацію на вітчизняному та зарубіжному фінансовому ринку;
- прогнозувати майбутній розвиток фінансових відносин;
- обирати оптимальні шляхи вирішення конкретних виробничих завдань фінансового характеру тощо.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	пр	сем	Ін д	с.р.		л	п	сем	інд	с.р
Змістовна частина 1. Предмет фінансової науки												
Тема 1. Необхідність, сутність і роль фінансів	8	2	1	1		4		1		1		4
Тема 2. Генезис і еволюція фінансів	7	1	1	1		4						4
Тема 3. Становлення та розвиток фінансової науки	9	1	2	2		4		1		1		4
Тема 4. Фінансове право і фінансова політика	8	2	1	1		4		1		1		4
Разом за змістовною частиною 1	32	6	5	5		16		3		3		16
Змістовна частина 2. Централізовані фінанси та їх роль в суспільному відтворенні												
Тема 5. Податки. Податкова система	8	2	1	1		4		1	1			4
Тема 6. Бюджет. Бюджетна система	8	2	1	1		4		1	1			4
Тема 7. Бюджетний дефіцит	7	1	1	1		4						4
Тема 8. Державний кредит	7	1	1	1		4						4
Тема 9. Місцеві фінанси. Бюджетний федералізм і фінансове вирівнювання	7	1	1	1		4		1	1			4
Тема 10. Соціальні позабюджетні фонди	7	1	1	1		4						4
Разом за змістовною частиною 2	44	8	6	6		24		3	3			24
Змістовна частина 3. Децентралізовані фінанси та їх місце в фінансовій системі держави												
Тема 11. Фінанси суб'єктів господарювання та фінанси домогосподарств	8	2	1	1		4						4
Тема 12. Страхування. Страховий ринок	7	1	1	1		4			1			4
Тема 13. Фінансовий ринок	7	1	1	1		4		1	1			4
Разом за змістовною частиною 3	22	4	3	3		12		1	2			12
Змістовна частина 4. Особливості функціонування окремих ланок фінансової системи												
Тема 14. Міжнародні фінанси	6	1	1	1		3		1	1			5
Тема 15. Фінансова безпека держави	6	1	1	1		3			1			5
Тема 16. Фінанси країн з розвинутою ринковою економікою	5	1	1	1		2						5
Тема 17. Фінанси Європейського Союзу	5	1	1	1		2						5
Разом за змістовною частиною 4	22	4	4	4		10		1	2			20
РАЗОМ	120	22	18	18		62		8	7	3		72

ЗМІСТОВНА ЧАСТИНА 1. ПРЕДМЕТ ФІНАНСОВОЇ НАУКИ

Тема 1. Необхідність, сутність і роль фінансів

Мета: засвоєння базових знань щодо сутності, об'єктивної необхідності і суспільного призначення фінансів.

План

1. Значення і сутність фінансів.
2. Моделі фінансових відносин.
3. Функції фінансів.
4. Роль фінансів.

Ключові слова: фінанси, фінансова наука, фінансова теорія, грошові потоки, фінансові категорії, фінансові відносини, витрати.

Термінологічний словник

Витрати - частина фінансових відносин між різними суб'єктами з приводу використання доходів і надходжень.

Вчення про фінанси - сукупність теоретичних положень щодо фінансів, система поглядів на фінанси.

Фінанси – це сукупність грошових відносин, в процесі яких здійснюється формування та використання фондів грошових ресурсів, метою яких є відшкодування витрат, що пов'язані з процесом виробництва та здійсненням державою своїх функцій.

Предмет фінансів - діяльність держави, юридичних і фізичних осіб, що пов'язана з формуванням, розподілом і використанням централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів.

Фінансові відносини - система грошових відносин, пов'язаних з розподілом, формуванням і використанням централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів для задоволення суспільних, колективних та індивідуальних потреб.

Фінансові ресурси - грошові накопичення та доходи, які створюються в процесі розподілу, перерозподілу та використання ВВП і національного багатства і зосереджені у відповідних фондах або в нефондовій формі для забезпечення безперервного процесу виробництва, задоволення суспільних потреб, виконання фінансових зобов'язань.

Питання для обговорення

1. В чому полягає суть і значення фінансів як науки?
2. Наведіть приклади простих і складних фінансових категорій.
3. Який зв'язок фінансів з грошима, кредитом, ціною, заробітною платою?
4. Назвіть основні підходи до визначення категорії фінанси.
5. Чим відрізняються централізовані та децентралізовані фонди фінансових ресурсів?
6. Розкрийте основні ознаки фінансів.
7. У чому проявляється розподільча функція фінансів?
8. Яка роль належить контролю як функції фінансів?

9. Назвіть компоненти сукупного суспільного продукту та дайте їм характеристику.

10. Які Ви можете назвати напрями впливу фінансів на розвиток суспільного виробництва?

Практична частина

Тестові завдання

1. Фінанси - це:

а) сукупність обмежених, але взаємопов'язаних між собою ланцюгів фінансових відносин;

б) особлива, специфічна форма виробничих відносин, пов'язана з процесом розподілу та перерозподілу частки ВВП;

в) особливий, опосередкований системою грошових відносин тип економічних відносин;

г) вірної відповіді немає.

2. Фінансова система — це:

а) сукупність обмежених, але взаємопов'язаних між собою ланцюгів фінансових відносин;

б) особлива, специфічна форма виробничих відносин, пов'язана з процесом розподілу та перерозподілу частки ВВП;

в) особливий, опосередкований системою грошових відносин тип економічних відносин;

г) вірної відповіді немає.

3. Об'єктами фінансового розподілу на макрорівні економіки є:

а) національне багатство, амортизація, додана вартість;

б) ВВП, НД, національне багатство;

в) валовий національний продукт (ВНП), національний дохід, державний кредит;

г) виторг підприємств, національний дохід, фінансові резерви.

4. Валовий внутрішній продукт — це:

а) сума валових продуктів всіх галузей економіки;

б) загальна вартість кінцевих товарів та послуг;

в) загальна вартість всіх доходів;

г) вірної відповіді немає.

5. Валовий національний продукт — це:

а) сума валових продуктів всіх галузей економіки;

б) загальна вартість кінцевих товарів та послуг;

в) загальна вартість всіх доходів;

г) вірної відповіді немає.

6. Бюджетні ресурси — це:

а) фінансові кошти, які сконцентровані в Державному та місцевих бюджетах;

б) фінансові кошти, які сконцентровані в кредитних установах;

в) фінансові кошти, які сконцентровані у суб'єктів економічної діяльності;

г) вірної відповіді немає.

7. Фінансові ресурси держави — це:

а) грошові кошти, які створюються у процесі розподілу та перерозподілу частки ВВП;

б) система грошових фондів, які сконцентровані в державі;

в) грошові кошти, які сконцентровані у Державному бюджеті;

г) вірної відповіді немає.

8. Децентралізовані фінансові ресурси — це:

а) фінансові ресурси, які знаходяться у Державному бюджеті;

б) фінансові ресурси, які знаходяться в місцевих бюджетах;

в) фінансові ресурси, які знаходяться у суб'єктів економічної діяльності та у населення;

г) вірної відповіді немає.

9. Позабюджетні фонди — це:

а) фінансові ресурси, які знаходяться у державному бюджеті;

б) фінансові ресурси, які знаходяться в місцевих бюджетах;

в) фінансові ресурси, які не входять до складу Державного бюджету;

г) вірної відповіді немає.

10. Централізовані фінансові ресурси — це:

а) фінансові ресурси, які знаходяться у державному бюджеті;

б) фінансові ресурси, які знаходяться в місцевих бюджетах;

в) фінансові ресурси, які знаходяться у суб'єктів економічної діяльності та у населення;

г) фінансові ресурси, які знаходяться в Державному та місцевих бюджетах та позабюджетних фондах.

Завдання

Завдання № 1. Визначте вірні (в) чи невірні (н) наведені твердження:

1. Усі фінансові відносини є грошовими, але не всі грошові відносини є фінансовими.

2. Фінанси – це сукупність грошових відносин, що виникають у процесі створення валового внутрішнього продукту.

3. Фінанси виконують функцію загального еквівалента – товару, який визначає вартість інших товарів, робіт і послуг.

4. Матеріальними носіями фінансових відносин є фінансові ресурси.

5. Розподільна функція фінансів здійснюється через фінансову систему під час розподілу та перерозподілу ВВП та НД.

6. Контрольна функція фінансів реалізується через контроль за розподілом валового внутрішнього продукту на централізовані фонди грошових коштів.

7. Фінанси відрізняються від грошей за змістом і функціями, які вони здійснюють.

8. Матеріальною основою існування та функціонування грошей є фінанси.

9. Фінанси – це відносини, що не виходять за межі розподільного процесу.

10. Формування і використання грошових фондів держави є специфічне суспільне призначення фінансів.

11. Функціонування фінансів сприяє створенню і збільшенню кредитних ресурсів.

12. Платежі на користь держави та прямі податки – відносяться до вторинного розподілу.

13. За рівнем державної централізації моделями фінансових відносин є: модель ринкової економіки, модель адміністративної економіки, модель з використанням тіньових схем вилучення впливової частки фінансових коштів.

14. В моделі ринкової економіки розподіл ВВП починається на стадії утворення первинних доходів шляхом вилучення на користь суспільства частини створеної вартості.

15. Суб'єктами фінансових відносин виступають: держава, все населення та підприємці.

16. Розподіл, що відбувається в сфері матеріального виробництва, де створюється вартість, називається вторинним.

17. Фінансові ресурси – це грошові відносини, пов'язані з обміном, розподілом і перерозподілом валового внутрішнього продукту, а в певних умовах і національного багатства.

18. Відмінність між кредитом і фінансами полягає у тому, що за допомогою фінансів розподіляється ВВП, а кредит діє лише на стадії перерозподілу тимчасово вільних коштів.

19. При кризовій фінансовій ситуації в економіці країни об'єктом фінансів виступає ВВП.

Теми рефератів

1. Фінанси як історична категорія.
2. Соціально-економічна сутність і функції фінансів.
3. Фінанси України в умовах реформ.
4. Роль та значення державних фінансів.

Тема 2. Генезис і еволюція фінансів

Мета: з'ясувати концептуальні основи генезису та еволюції фінансів як історичної та економічної категорії; дати характеристику етапів еволюційного розвитку фінансів у взаємозв'язку із суспільно-історичними формаціями.

План

1. Генезис категорії фінансів
2. Передумови та фактори історичного формування фінансів.
3. Етапи еволюції фінансів.
4. Еволюція фінансів України.

Ключові слова: данина, десятина, домени і регалії, фіск і скарб, генезис, еволюція, фінанси.

Термінологічний словник

Генезис - момент зародження та подальший процес розвитку, що призвів до певного стану, виду, вияву того чи іншого явища.

Данина - примусовий побір у формі воєнної контрибуції, збору натурою або грошима, а також феодалної ренти, несплата яких супроводжувалася екзекуціями.

Державна казна - місце, куди надходили гроші і звідки здійснювалися платежі для конкретних цілей.

Десятина - десята частина від воєнної здобичі, урожаю, худоби, доходу - натурою (товаром) або в грошовому еквіваленті, сплачувана монарху у вигляді узаконеного духовного зобов'язання.

Домен - дохід від державної власності, княжих земель і добровільні тимчасові збори з населення.

Доменіальний устрій - система, за якої формування доходів держави здійснювалося за рахунок доходів від власності короля, держави (експлуатації земель, лісів, надр, ведення торгівлі).

Історична категорія - сутність, що виникла на певній стадії розвитку навколишнього середовища і характеризується закономірністю розвитку, пов'язаною з розвитком навколишнього середовища.

Еволюція - одна з форм руху у природі та суспільстві - безперервна поступова кількісна зміна. У широкому розумінні - будь-яка зміна, розвиток, перетворення.

Еволюція фінансів - процес поступових перетворень, основні етапи розвитку фінансів, зумовлені певними історичними передумовами.

Національне багатство - сукупність створених і нагромаджених благ, яким володіє суспільство, а також природних ресурсів, залучених до господарського обороту.

Регалії державні - методи формування доходів державної казни, що базувалися на особливих привілеях і правах держави.

Суспільно-економічна формація - форма організації суспільного життя, що характеризується певним рівнем розвитку продуктивних сил і відповідним характером виробничих відносин, поділом суспільства на класи, соціальні прошарки тощо, певними формами власності на засоби виробництва.

Питання для обговорення

1. Які існують ознаки фінансів як специфічної вартісної категорії?
2. Назвіть основні джерела формування фінансових ресурсів.
3. Розкрийте історичний розвиток терміну *financia*?
4. Якими факторами було обумовлено формування категорії «фінанси»?
5. Перелічіть головні історичні передумови виділення терміну «фінанси».
6. Чи можна стверджувати, що фінанси – це відносини, які не виходять за рамки розподільчого процесу? Доведіть своє ствердження.

7. Якими причинами обумовлено відмінність фінансів різних суспільно- економічних формацій?

8. Як вплинув перехід суспільства до товарно-грошових відносин на розвиток фінансів як економічної категорії?

9. Надайте характеристику кожному з етапів розвитку фінансів.

10. Назвіть сукупність головних ознак фінансів на сучасному етапі розвитку.

11. Назвіть основні джерела доходів для покриття потреб держави, які склалися історично.

12. Якими властивостями характеризуються фінанси в сучасних умовах?

13. Розкрийте основні етапи розвитку фінансів України.

Практична частина

Тестові завдання

1. Об'єктивна необхідність фінансів полягає в:

- а) забезпеченні безперервності процесу відтворення;
- б) існуванні держави;
- в) необхідності проведення фінансового контролю;
- г) раціональному плануванні бюджету.

2. Об'єктивними передумовами функціонування фінансів є:

- а) існування держави, дія закону вартості, потреби розширеного відтворення;
- б) економічний розвиток суспільства, дія економічних законів;
- в) тільки розвиток товарно-грошових відносин;
- г) поява держави та товарно-грошових відносин.

3. Об'єктивна необхідність фінансів обумовлено:

- а) дією закону вартості;
- б) усі відповіді правильні;
- в) потребами суспільного розвитку;
- г) наявністю товарно-грошових відносин.

4. Термін «finis» використовувався у грошових відносинах, що виникали між державою та населенням, і трактувався як:

- а) умова кредитної угоди;
- б) завершення грошового платежу;
- в) документ про сплату мита;
- г) погашення боргу.

5. В якому столітті відбулося формування терміну «financia»:

- а) у XV ст.;
- б) у XIII ст.;
- в) у XIV ст.;
- г) у XII ст..

6. З розвитком інституту держави сформувалися такі фінансової категорії, як:

- а) державні доходи;
- б) державні видатки;

- в) державний кредит;
- г) всі відповіді вірні.

7. Історично фінанси вважаються продуктом наявності:

- а) держави та відносин приватної власності;
- б) держави і товарно-грошових відносин;
- в) власних та позикових коштів держави;
- г) державних та місцевих фінансів.

8. Нерозвинена форма фінансів характеризується:

- а) інтенсивним розвитком грошових відносин;
- б) невиробничим характером фінансів;
- в) великою кількістю ланцюгів фінансової системи;
- г) наявністю розвинутого страхового ринку.

9. Основні пропорції між складовими національного доходу у процесі його розподілу й перерозподілу встановлюються законодавчою і виконавчою владою з урахуванням дії:

- а) економічних законів;
- б) суспільного устрою;
- в) соціальної ситуації та національних особливостей;
- г) стану економіки;
- д) всі відповіді вірні.

10. Який із факторів не належить до тих, що зумовлюють генезис категорії фінансів:

- а) суспільний розподіл праці;
- б) розвиток товарно-грошових відносин;
- в) розвиток грошового господарства, чітке формування та використання основних функцій грошей;
- г) відсутність незалежних суб'єктів господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність.

Завдання

Завдання № 1. Знайдіть хибні твердження серед запропонованих:

1. Фінанси є історичною категорією, зміст якої суттєво змінюється із зміною загальних умов суспільного ладу.
2. Фінанси історично відіграють роль загального еквівалента і вимірюють витрати праці виробників.
3. Матеріальною основою існування та функціонування грошей є фінанси.
4. Фінанси – це відносини, які не виходять за рамки розподільчого процесу.
5. Розвиток суспільних відносин обумовив витіснення натуральних відносин грошовими.
6. Формування і використання грошових фондів держави є специфічним суспільним призначенням фінансів.
7. Фінанси та рівень їх розвитку не залежать від характеру відносин розподілу національного доходу держави.

8. В умовах панування натуральних відносин фінанси як система грошових відносин вже набули загального характеру.

9. Будь-яка держава завжди має широке коло джерел формування фондів, необхідних для реалізації своїх функцій.

10. Функціонування фінансів сприяє створенню і зростанню кредитних ресурсів.

Теми рефератів

1. Історична роль фінансів в економічному розвитку суспільства.
2. Основні закономірності розвитку фінансів в Україні.
3. Визначення сутності фінансів з точки зору філології та історії фінансової думки.
4. Державні фінанси зарубіжних країн ХХ століття.
5. Економічні умови виникнення й розвитку податкових систем.
6. Історичні аспекти еволюції бюджетної системи України.
7. Історичні аспекти оподаткування селянства в Україні.
8. Історія зародження національного страхового ринку.
9. Періодизація та етапи розвитку фінансової науки.
10. Роль фінансів у розвитку українського національного ринку.
11. Сучасне фінансове положення України.
12. Фінанси як економічна категорія: передумови і етапи виникнення, історичний розвиток категорії.

Тема 3. Становлення та розвиток фінансової науки

Мета: засвоєння та поглиблення знань щодо основних напрямів наукових шкіл фінансової науки на різних етапах суспільного розвитку та вивчення концептуальних положень теорій державних і корпоративних фінансів.

План

1. Об'єктивні історичні передумови виникнення і розвитку фінансів.
2. Становлення та розвиток фінансової науки і еволюція її предмета в світлі історії економічної думки.
3. Розвиток фінансової науки в Україні.

Ключові слова: генезис, наука, фінанси, фінансова наука, інструментарій фінансової науки

Термінологічний словник

Вчення про фінанси - сукупність теоретичних положень щодо фінансів, система поглядів на фінанси.

Гіпотеза - наукове припущення, істинність якого не доведена і потребує експериментальної перевірки.

Метод - спосіб відображення та відтворення в мисленні досліджуваного предмета. Головні елементи методу: принципи, правила, прийоми, способи та засоби.

Наукова парадигма - теоретико-методологічна основа фінансової науки і наукових досліджень; приклад концепції чи теоретичного підходу.

Наукова проблема - суб'єктивне уявлення об'єктивної дійсності, яке потребує наукового дослідження.

Науковий результат - нове знання, здобуте у процесі фінансових наукових досліджень і зафіксоване на носіях наукової інформації.

Наукові закони - внутрішні суттєві зв'язки фінансових ідей, процесів, явищ, що зумовлюють їхній закономірний розвиток.

Постулати та аксіоми - вихідні, незалежні, несуперечливі та повні твердження або положення наукових теорій, які сприймаються як істинні і з яких виводяться інші положення (основні абстракції).

Судження - думка, у якій за допомогою зв'язку фінансових явищ, понять чи процесів стверджується або заперечується відповідний факт.

Фінансова доктрина - систематизоване вчення про фінанси, цілісну концепцію, сукупність принципів, функцій, методів.

Фінансова думка відображає сукупність наукових тем, порушених проблем, відкритих істин і способів їх впровадження у практичну діяльність.

Фінансова концепція - система доказів певного положення або система поглядів на фінансове явище чи процес.

Фінансова наука - спеціалізована галузь наукових знань, наукова діяльність, спрямована на вивчення фінансів у теоретичному і практичному аспектах, а також форм організації їхніх окремих інститутів; упорядкований процес отримання знань, їхньої організації та систематизації в контексті певної парадигми, а також сума знань про явища міжнародних, державних та приватних фінансів і достовірно встановлені закономірності їх функціонування.

Фінансова теорія - взаємопов'язана система узагальнення сутнісних ознак організації фінансових відносин і фінансової діяльності.

Фінансове наукове поняття - думка, відображена в узагальненій формі.

Питання для обговорення

1. Назвіть основні постулати школи класичної політичної економії.
2. Назвіть основні постулати теорії ефективного попиту Дж. М. Кейнса.
3. Охарактеризуйте неокейнсіанство як напрям фінансової політики.
4. Чим характеризується концепція кейнсіансько-неокласичного синтезу?
5. Які економічні теорії відносяться до неоконсервативного напрямку?
6. Розкрийте суть монетаризму.
7. Яке практичне значення має теорія валютних зон?
8. Назвіть сучасних українських вчених-фінансистів, які досліджують бюджетну проблематику, фінанси підприємств, фінансовий ринок.

Практична частина

Тестові завдання

1. Вченими-економістами, представниками класичної школи політичної економії є:

а) Ф. Петрарка, Ф. Гвіччардіні, Н. Макиавеллі, Т. Мен, Дж. Локк, Т. Гоббс;

б) Ф. Кене, А.Р.-Ж. Тюрго, О. Мірабо, А. Сміт, Д. Рікардо, Ж.-Б. Сей, С. Міль;

в) Дж. М. Кейнс, Дж. Хікс, П. Самюельсон, Е. Хансен.

2. Коли економічний напрям кейнсіанство набув розповсюдження

а) у ХІХ ст.;

б) у ХХ ст.;

в) наприкінці ХІХ ст. – поч. ХХ ст.

3. Теорія ефективного попиту базується на:

а) оптимальному портфелі інвестицій;

б) співвідношенні сукупного попиту та пропозиції;

в) рівновазі між споживанням та виробництвом.

4. Кейнсіанці надавали перевагу:

а) бюджетній політиці;

б) кредитно-фінансовій політиці;

в) монетарній політиці.

5. Посткейнсіанство – економічний напрям, в центрі уваги якого

а) зниження загального рівня податків;

б) забезпечення обсягу інвестицій, необхідних для повної зайнятості;

в) аналіз проблем, породжених активним впливом фінансової сфери та грошового фактора на макроситуацію.

6. Залежність доходів бюджету від ставок податків описує:

а) хрест Хікса;

б) крива Лаффера;

в) модель Блека-Скоулза.

7. Монетаризм відноситься до:

а) кейнсіанства;

б) неокейнсіанства;

в) посткейнсіанства;

г) неоконсервативного напрямку;

д) нема правильної відповіді.

8. До сучасних неоконсервативних теорій відносяться:

а) теорія циклічних коливань;

б) теорія економіки пропозиції;

в) теорія раціональних очікувань;

г) нема правильної відповіді;

д) всі відповіді правильні.

9. Засновником сучасного монетаризму вважається:

а) Е. Хансен;

б) П. Самюельсон;

в) М. Фрідмен.

10. До сучасних українських авторів належать:

а) О. Д. Василик, В. М. Опарін, І. О. Бланк;

б) І. Х. Озеров, В. А. Лебедев, І. І. Янжул;

в) Г. Б. Поляк, Є. Ф. Жуков, В. В. Ковальов.

Завдання

Завдання № 1. В умовах кризового стану економіки країни на яких рівнях, на Ваш погляд, потрібно проводити наукові дослідження фінансових проблем: на рівні національної економіки; регіону; підприємств; домогосподарств?

Завдання № 2. Назвіть та охарактеризуйте основні наукові фінансові школи в Україні.

Завдання № 3. Охарактеризуйте спільні та відмінні ознаки монетаризму та кейнсіанства. Результати узагальніть у таблиці.

Теми рефератів

1. Етапи формування фінансів як окремої науки.
2. Загальне та специфічне в розвитку фінансової науки в Україні
3. Фінансова наука: історія, становлення, предмет, метод.
4. Історичний аспект становлення та розвитку фінансової науки.
5. Сутність теорії ефективного попиту Дж. М. Кейнса та її вплив на сучасну фінансову науку.
6. Монетаризм як одна з провідних течій сучасної фінансової науки.
7. Значення наукової спадщини М. І. Туган-Барановського.

Тема 4. Фінансове право і фінансова політика

Мета: вивчити основи побудови та структуру фінансової системи України; з'ясувати сутність і види фінансової політики, фінансових ресурсів, фінансового механізму та їх взаємозв'язок; дослідити сутність і роль фінансового права у соціально-економічному житті суспільства.

План

1. Сутність і складові фінансової політики.
2. Типи фінансової політики.
3. Фінансовий механізм та його ефективність.
4. Фінансове планування і прогнозування: суть, принципи, методи, завдання.
5. Управління фінансами та його зміст.
6. Фінансове забезпечення і фінансове регулювання.
7. Сутність, види, форми і методи фінансового контролю.
8. Склад і характеристика фінансових важелів.

Ключові слова: фінансова політика, фінансова стратегія, фінансова тактика, фінансовий механізм, фінансові методи, фінансові важелі, стимули та санкції, фінансове забезпечення, фінансове регулювання, нормативно-правове, організаційне та інформаційне забезпечення, фінансове планування, управління фінансами, фінансовий контроль, фінансове право, фінансове законодавство.

Термінологічний словник

Бюджетне фінансування - виділення коштів у безповоротному порядку з бюджетів і державних цільових фондів суб'єктам господарювання для повного або часткового покриття їхніх витрат.

Державні фінанси - грошові відносини з приводу розподілу та перерозподілу частини вартості ВВП та частини національного багатства, які пов'язані з формуванням і використанням фінансових ресурсів у розпорядженні держави та державних підприємств, призначених на цілі розширеного відтворення, задоволення соціально-культурних та інших потреб суспільства.

Міжнародні фінанси - система відносин, які характеризують міжнародні, грошові потоки на рівні держав, урядів, окремих підприємств і населення.

Самофінансування - забезпечення потреб простого та розширеного відтворення виробництва за рахунок власних коштів.

Фінанси домогосподарств - система економічних відносин, пов'язана з формуванням і використанням грошових доходів населення, одержаних у результаті трудової, індивідуальної, підприємницької та інших видів діяльності.

Фінансова політика - особлива сфера діяльності держави направлена на мобілізацію фінансових ресурсів і їх раціональне використання з метою виконання державою своїх функцій.

Фінансова система - сукупність відокремлених, але взаємопов'язаних між собою сфер і ланок фінансових відносин, що опосередковують створення, розподіл і використання фондів грошових коштів, які формуються в процесі перерозподілу ВВП та національного доходу.

Фінансова стратегія - довгостроковий курс фінансової політики розроблений на перспективу, який передбачає вирішення великомасштабних завдань, визначених економічною та соціальною стратегією суспільства.

Фінансова тактика - вирішення завдань у галузі фінансів на окремому етапі розвитку суспільства шляхом своєчасного перегрупування фінансових ресурсів і зміни способів організації фінансових відносин.

Фінансове законодавство - система усіх підпорядкованих відповідним чином нормативно-правових актів, що регулюють фінансові відносини в державі.

Фінансове право - сукупність правових норм, що регулюють економічні відносини у сфері мобілізації, розподілу та використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів держави й органів місцевого самоврядування, необхідних для їх безперервного функціонування.

Фінансовий механізм - сукупність методів створення та використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різноманітних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення.

Фінансовий ринок - сукупність економічних відносин, пов'язаних з розподілом фінансових ресурсів, купівлею-продажем тимчасово вільних грошових коштів і цінних паперів.

Питання для обговорення

1. Назвіть основні законодавчі та нормативно-правові акти, які регулюють фінансові відносини

2. Дайте визначення поняття "фінансова політика".
3. Розкрийте основні завдання та принципи фінансової політики.
4. Які напрями виділяють в складі фінансової політики.
5. Охарактеризуйте особливості в реалізації фінансової політики в Україні?
6. Який зв'язок між фінансовою політикою та фінансовим механізмом?
7. З яких елементів складається фінансовий механізм?
8. Які Ви знаєте методи фінансового планування?
9. Наведіть приклади фінансових планів.
10. Розкрийте зміст управління фінансами.
11. Назвіть суб'єкти та об'єкти фінансового контролю.
12. Які Ви знаєте критерії класифікації видів фінансового контролю?
13. В чому відмінність між лімітами і резервами?
14. Які виділяють групи фінансових норм?
15. Дайте визначення пені і штрафу.

Практична частина

Тестові завдання

1. Фінансова політика — це:

- а) сукупність юридичних норм, які регламентують фінансові відносини;
- б) засіб впливу фінансових відносин на економічний та соціальний розвиток суспільства;
- в) сукупність організаційних та правових форм і методів управління фінансовою діяльністю держави;
- г) вірної відповіді немає.

2. Фінансовий механізм — це:

- а) інструмент формування та використання централізованих та децентралізованих фондів фінансових ресурсів;
- б) сукупність юридичних норм, які регламентують фінансові відносини;
- в) сукупність економіко-організаційних та правових форм і методів управління фінансовою діяльністю держави;
- г) вірної відповіді немає.

3. Фінансові показники — це:

- а) інструмент формування та використання централізованих та децентралізованих фондів фінансових ресурсів;
- б) показники, у відповідності з якими із Державного бюджету здійснюється фінансування основних соціальних заходів;
- в) засіб впливу фінансових відносин на економічний та соціальний розвиток суспільства;
- г) вірної відповіді немає.

4. Фінансове право — це:

- а) інструмент формування та використання централізованих та децентралізованих фондів фінансових ресурсів;
- б) сукупність юридичних норм, які регламентують фінансові відносини;

в) сукупність економіко-організаційних та правових форм і методів управління фінансовою діяльністю держави;

г) вірної відповіді немає.

5. Основні фінансові категорії- це:

а) податки, державний кредит. Державний бюджет;

б) фінанси держави;

в) пенсійний фонд, фонд зайнятості;

г) державні доходи, державні видатки.

6. Суб'єктом фінансової політики є:

а) Міністерство фінансів;

б) держава;

в) населення;

г) вірної відповіді немає.

7. Зміст фінансової політики:

а) формування централізованих та децентралізованих фондів фінансових ресурсів;

б) використання централізованих та децентралізованих фондів фінансових ресурсів;

в) розробка основних напрямів використання фінансів держави;

г) вірної відповіді немає.

8. Основні елементи фінансового механізму:

а) фінансове планування, фінансові важелі та стимули;

б) фінансові показники, управління фінансами;

в) фінансовий контроль, фінансове право;

г) вірної відповіді немає.

9. Принципи фінансовою планування:

а) повне використання фінансів держави;

б) наукова обґрунтованість планів;

в) предметно-цільовий принцип;

г) підвищення ефективності суспільного виробництва.

10. Фінансові важелі — це:

а) податки з населення, податок на прибуток, податок на додану вартість;

б) фінансові показники, управління фінансами;

в) фінансовий контроль, фінансове право;

г) дотації, виплати по безробіттю, пенсії, стипендії.

Завдання

Завдання № 1. Опрацюйте зміст Бюджетної резолюції і зробіть висновки щодо основних напрямів бюджетної політики України на поточний рік.

Завдання № 2. Охарактеризуйте органи, які розробляють і реалізують фінансову політику в Україні.

Завдання № 3. Охарактеризуйте взаємозв'язок фінансової політики та фінансового права.

Теми рефератів

1. Нормативно-правове забезпечення фінансових відносин.
2. Стратегія і тактика фінансової політики.
3. Взаємодія фінансового механізму з фінансовою політикою.
4. Система фінансових планів, їх характеристика.
5. Фінансовий аудит як незалежний фінансовий контроль.
6. Суб'єкти фінансового контролю в Україні, їх функції.
7. Шляхи підвищення дієвості фінансового контролю.
8. Використання фінансових важелів для активізації економічного зростання і підвищення суспільного добробуту.

ЗМІСТОВНА ЧАСТИНА 2. ЦЕНТРАЛІЗОВАНІ ФІНАНСИ ТА ЇХ РОЛЬ В СУСПІЛЬНОМУ ВІДТВОРЕННІ

Тема 5. Податки. Податкова система

Мета: розглянути поняття податків і зборів, їх призначення, функції, класифікацію; дослідити теоретичні основи побудови податкової системи та її складу, набути практичних навичок розрахунку податкових платежів до бюджету.

План

1. Економічна сутність і функції податків.
2. Елементи податку, їх характеристика.
3. Податкова система та податкова політика в Україні.
4. Класифікація податків.
5. Характеристика основних податків податкової системи України.

Ключові слова: база оподаткування, загальнодержавні податки, майнові податки, місцеві податки і збори, непрямі податки, прямі податки, об'єкт оподаткування, платник податку, носій податку, одиниця оподаткування, податки, податки на споживання, податкова політика, податкова робо- та, податкова система, податковий звіт, податковий період, податкові пільги, прямі податки, система оподаткування, ставка податку, суб'єкт податку.

Термінологічний словник

Джерело сплати податку - дохід (прибуток, виручка тощо), з якого сплачується податок.

Одиниця оподаткування - одиниця фізичного або грошового виміру об'єкта оподаткування.

Податкова квота - встановлена частка податку в доході платника в абсолютному або відносному вираженні, як правило, незалежно від його розміру.

Податкова пільга - передбачене податковим і митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування і сплати податку та збору, сплата ним податку та збору в меншому розмірі за наявності відповідних підстав.

Податковий обов'язок - обов'язок платника податку обчислити,

задекларувати та/або сплатити суму податку та збору в порядку і в строки, визначені Податковим кодексом України, законами з питань митної справи.

Предмет податку - матеріальні та нематеріальні активи, фінансові показники, за наявності яких у платника податку виникає податковий обов'язок.

Суб'єкт податку - особа, на яку прямо чи опосередковано покладено податковий обов'язок перед державою і яка несе на собі тягар зі сплати податку.

Питання для обговорення

1. Виникнення податків, їх суть та значення.
2. Функції податків.
3. Склад податкової системи України.
4. За якими ознаками класифікують податки?
5. Становлення та розвиток податкової системи України.
6. Податок на прибуток підприємств: об'єкт, суб'єкти, ставки, порядок визначення і сплати до бюджету.
7. ПДВ, об'єкт оподаткування, платники, порядок визначення і сплати до бюджету.
8. Податкова служба, її роль і функції.
9. На яких принципах базується побудова податкової системи?
10. Які існують способи утримання податків?
11. Що таке податкова політика?
12. Які критерії успішного проведення податкової політики?

Практична частина

Тестові завдання

1. Податки — це:

- а) сукупність зборів, то вносяться до державного бюджету й інших цільових фондів;
- б) певна сума, яку сплачує кожен мешканець держави за її послуги;
- в) дохід або майно, по відношенню до якого визначається обсяг сплати;
- г) вірної відповіді немає.

2. Розмір прямих податків залежить:

- а) від споживання товарів;
- б) від масштабів об'єкта оподаткування;
- в) від використання доходів;
- г) вірної відповіді немає.

3. Принцип обов'язковості сплати податків вимагає:

- а) сплачувати податки мають учасники економічного процесу;
- б) сплачувати податки повинні обов'язково всі учасники економічного процесу;
- в) сплата податків не повинна стримувати процес розвитку суб'єктів економічного життя;
- г) вірної відповіді немає.

4. Непрямі податки платять:

- а) більше той, хто має більші доходи;

- б) більше той, хто більше споживає;
- в) той, у кого у власності перебуває майно;
- г) вірної відповіді немає.

5. Джерело сплати податку:

- а) це — потік грошових надходжень за одиницю часу;
- б) це — відомості про обсяги об'єкта оподаткування;
- в) це дохід платника, з якого він сплачує податок;
- г) вірної відповіді немає.

6. Суб'єкт оподаткування:

- а) це та фізична чи юридична особа, яка безпосередньо його сплачує;
- б) вказує на те, що оподатковується тим чи іншим податком у платника;
- в) передбачає певну еквівалентність відносин платника з державою;
- г) вірної відповіді немає.

7. Реалізація якої з перелічених функцій податків забезпечує фінансування державних витрат:

- а) фіскальна;
- б) соціальна;
- в) регулююча;
- г) контролююча.

8. Які з перелічених принципів відносяться до принципів побудови системи оподаткування в Україні:

- а) принцип соціальної справедливості;
- б) принцип нарахування та відповідності доходів та витрат;
- в) принцип доступності;
- г) принцип послідовності.

9. Основні риси податків:

- а) справляються на умовах безповоротності;
- б) мають односторонній характер встановлення;
- в) мають цільове призначення;
- г) базуються на актах вищої юридичної сили.

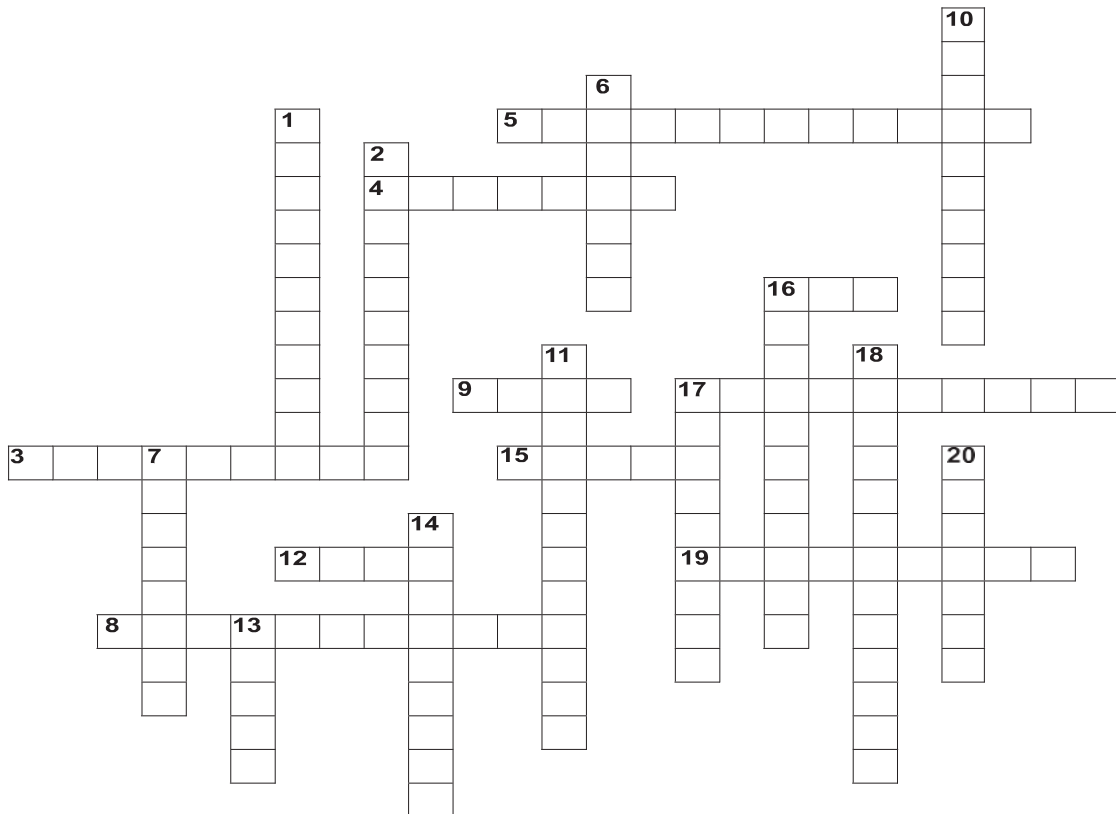
10. Об'єкт оподаткування акцизного збору:

- а) прибуток;
- б) оборот продаж (%);
- в) ціна одиниці реалізованого товару;
- г) вірної відповіді немає.

Завдання

Завдання № 1. Використовуючи термінологічний словник та спеціалізовану літературу розв'яжіть фінансовий кросворд.

По горизонталі:

3. Функція податків, за допомогою якої забезпечується фінансування державних витрат.

4. Обов'язковий платіж юридичних та фізичних осіб до державного бюджету.

5. Принцип оподаткування, за якого зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше 6 місяців до початку нового бюджетного періоду.

8. Ставки податків, що передбачають рівну частку податку в доходах незалежно від їх величини.

9. Податок, об'єктом оподаткування якого є доходи фізичних осіб (аббревіатура).

12. Непрямий податок, що стягується при переміщенні товарів через митний кордон країни.

15. Непрямий податок, який встановлюється державою у вигляді надбавки до ринкової ціни високорентабельних та монопольних товарів.

16. Податок, що сплачується кожним суб'єктом економічної системи під споживання.

17. Ставки податків, які знижуються із збільшенням розміру об'єкта оподаткування.

19. Ставка податку, згідно з якою розмір податкових нарахувань встановлюється у відсотковому відношенні до 1 вартісного виміру бази оподаткування.

По вертикалі:

1. Критерій оподаткування, що забезпечує оптимальність податкових надходжень відповідно до проголошеної економічної доктрини.
2. Ставка податку, згідно якою розмір податкових нарахувань встановлюється як фіксована величина стосовно кожної 1 виміру бази оподаткування.
6. Фіксований період часу, відомості за який вважаються показовими і становлять основу при оцінці, аналізі та плануванні.
7. Податки, сума яких для кожного платника визначається залежно від величини податкової бази.
10. Функція податків яка забезпечує сплату податків платниками своєчасно і в повному обсязі.
11. Критерій оподаткування, що визначається рівнем оподаткування доходів.
13. Податки, що стягується безпосередньо з доходів чи майна юридичних осіб і громадян.
14. Функція, що полягає у підтриманні соціальної рівноваги за рахунок зменшення майнового розшарування населення країни.
16. Ставки податків, які збільшуються відповідно до зростання розміру об'єкта оподаткування.
17. Податки, які обчислюють спочатку в загальній сумі, а потім розподіляють (розкладають) між їх платниками пропорційно до певного показника чи рівними частинами.
16. Принцип оподаткування, за якого установа податків та зборів у спосіб, який не впливає на збільшення або зменшення конкурентоспроможності платника податків.
20. Податки, що встановлюються в цінах товарів і послуг розмір яких для окремого платника прямо не залежить від його доходів.

Завдання № 2. Підприємство виробило і реалізувало 8 000 пляшок горілки із вмістом спирту 40 %, місткість однієї пляшки - 0,5 л. Визначити суму акцизного податку, яку необхідно сплатити підприємству - виробнику алкогольних напоїв, якщо ставка акцизного податку за 1 л 100 % спирту становить 70,53 грн.

Методичні рекомендації: суму акцизного податку визначаємо шляхом множення обсягу реалізованої продукції на ставку акцизного податку за 1 л 100 % спирту.

Завдання № 3. ТОВ «Металіст» виготовляє продукцію, собівартість якої становить 100 грн за одиницю, норма прибутку 45% до собівартості, інші витрати 60 грн. Необхідно: визначити суму ПДВ та ціну реалізації продукції.

Методичні рекомендації: 1) знаходимо ціну реалізації без ПДВ:

$$Цр = С + (С * Нп) + Витрати$$

2) знаходимо суму ПДВ

3) знаходимо ціну реалізації з урахуванням ПДВ

Теми рефератів

1. Сутність та економічна природа податків: історичний генезис.
2. Податкова система України: розвиток та сучасність.
3. Податкова політика держави – формування та вплив на державні фінанси.
4. Оподаткування в системі вартісних розподільчих відносин.
5. Прямі та непрямі податки: вплив на формування доходної частини бюджету.

Тема 6. Бюджет. Бюджетна система

Мета: отримати практичні навички щодо аналізу моделі перерозподілу ВВП через бюджет, динаміки обсягів і структури доходів та видатків Державного (Зведеного) бюджету України.

План

1. Економічна сутність та призначення бюджету.
2. Склад доходів бюджету.
3. Склад видатків бюджету.
4. Бюджетна система та принципи її побудови.
5. Бюджетний процес.

Ключові слова: бюджет держави, бюджетний механізм, бюджетний устрій, бюджетна система, міжбюджетні трансферти, бюджетний процес, бюджетне планування, виконання бюджету, бюджетна звітність, бюджетне прогнозування, бюджетне регулювання, доходи бюджету, видатки бюджету, бюджетне фінансування, бюджетний дефіцит, бюджетний профіцит, державний борг, монетизація бюджетного дефіциту, секвестр бюджету.

Термінологічний словник

Бюджет - план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

Бюджетна система України - сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного й адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права.

Бюджетний процес - регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

Видатки бюджету - кошти, спрямовані на здійснення програм і заходів, передбачених відповідним бюджетом.

Доходи бюджету - податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачене законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ).

Питання для обговорення

1. Що являє собою бюджет як економічна категорія?
2. У чому виражається матеріальний зміст бюджету?
3. Які існують види бюджетів ?
4. Що являють собою бюджетна система та бюджетний устрій?
5. Які складові бюджетної системи України?
6. На яких принципах ґрунтується побудова бюджетної системи України?
7. Що являє собою бюджетний процес і які стадії він включає?

Практична частина

Тестові завдання

1. Державний бюджет – це:

- а) система економічних відносин, що складаються в суспільстві в процесі формування, розподілу та використання централізованого фонду грошових коштів держави;
- б) грошові відносини, що виникають між державою та юридичними особами в зв'язку зі створенням централізованих фондів;
- в) план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій, які здійснюються органами державної влади протягом бюджетного періоду.

2. Державний бюджет України, як фінансовий план держави, затверджується:

- а) постановою Кабінету Міністрів;
- б) Указом Президента;
- в) Верховною Радою і має силу закону;
- г) розпорядженням Національного банку.

3. Під бюджетною системою розуміють сукупність:

- а) бюджетних відносин;
- б) бюджетів;
- в) бюджетних установ.

4. Сукупність показників усіх бюджетів, що входять до складу бюджетної системи – це:

- а) бюджетний устрій;
- б) зведений бюджет;
- в) бюджетна система;
- г) бюджетний механізм.

5. Принцип самостійності бюджетів полягають в тому, що:

- а) кожен вид бюджету самостійно визначає потребу в доходах, які йому виділяються бюджетом вищого рівня;
- б) кожен вид бюджету має свої джерела доходів і визначає напрямки видатків;
- в) повноваження на здійснення витрат бюджету повинні відповідати обсягу надходжень до бюджету;
- г) максимально можливе наближення надання суспільних послуг до їх безпосереднього споживання.

6. Бюджет існує:

- а) тільки у держави;
- б) у держави та підприємств реального сектора економіки;
- в) у всіх економічних суб'єктів;
- г) у важливих державних структурах.

7. В унітарних державах бюджетна система має характер:

- а) багаторівневий;
- б) трьохрівневий;
- в) дворівневий;
- г) однорівневий.

8. Зазначте функцію не властиву Державному бюджету України:

- а) державний бюджет використовується для сплати видатків, пов'язаних з обороною країни;
- б) з державного бюджету виплачується заробітна платня робітникам промислових підприємств;
- в) з державного бюджету виплачується заробітна платня службовцям державного апарату.

9. Зведений бюджет України:

- а) затверджується Верховною Радою України;
- б) затверджується Кабінетом Міністрів України;
- в) не затверджується, використовується для аналізу та визначення засад державного регулювання.

10. Структура Бюджетної класифікації в Україні розробляється:

- а) Верховною Радою;
- б) Кабінетом Міністрів;
- в) Міністерством фінансів;
- г) Національним банком.

Завдання

Завдання № 1. До даних термінів доберіть єдине правильне визначення серед тих, що наведені нижче.

Терміни:

1. Бюджет
2. Бюджетний процес
3. Головні розпорядники бюджетних коштів
4. Бюджетна система
5. Зведений бюджет
6. Секвестр бюджету

Визначення:

А. Регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

Б. Бюджетні установи в особі їх керівників, які отримують повноваження шляхом встановлення бюджетних призначень.

В. Сукупність усіх бюджетів, які формуються і діють на території даної країни згідно з її бюджетним устроєм.

Г. Сукупність економічних відносин з приводу формування, розподілу та використання централізованого фонду грошових коштів держави.

Д. Запровадження пропорційного скорочення бюджетних видатків, що затверджені, щомісячно по всіх статтях бюджету, крім статей, що потребують захисту, до кінця бюджетного року.

Е. Сукупність показників усіх бюджетів, що використовуються для аналізу і прогнозування економічного та соціального розвитку держави.

Завдання № 2. На підставі даних про Зведений, Державний та місцеві бюджети України за два роки, наведених у таблиці 6.1:

1. Розрахуйте відносні показники, які дозволять визначити процент виконання плану. Результати занесіть у таблицю.

2. Розрахуйте величину міжбюджетних трансфертів.

3. Зробіть висновки про структурні зрушення у складі бюджетів і найбільш вагомих показниках бюджетів в абсолютних та відносних величинах.

Таблиця 6.1

Видатки Зведеного, Державного та місцевих бюджетів України

	1-й рік			2-й рік		
	План, млн. грн.	Факт, млн. грн.	Виконання, %.	План, млн. грн.	Факт, млн. грн.	Виконання, %.
Зведений бюджет, у т. ч.:	358 622,2	307 312,2	?	388 214,8	377 842,8	?
– загальний фонд	251 759,3	240 059,4	?	306 283,8	299 414,7	?
– спеціальний фонд	106 862,9	67 252,8	?	81 931,0	78 428,1	?
Державний бюджет (без урахування міжбюджетних трансфертів), у т. ч.:	221 100,9	180 176,6	?	227 333,9	225 822,5	?
– загальний фонд	137 098,2	131 270,6	?	166 765,1	165 939,8	?
– спеціальний фонд	84 002,7	48 906,0	?	60 568,9	59 882,8	?
Місцеві бюджети (без урахування міжбюджетних трансфертів), у т. ч.:	137 521,3	127 135,6	?	160 880,8	152 020,3	?
– загальний фонд	114 661,1	108 788,8	?	139 518,7	133 474,9	?
– спеціальний фонд	22 860,2	18 346,8	?	21 362,1	18 545,4	?
Державний бюджет (з урахуванням міжбюджетних трансфертів), у т. ч.:	284 664,7	242 356,7	?	307 748,2	303 588,7	?
– загальний фонд	194 378,7	187 760,0	?	240 987,3	238 314,9	?
– спеціальний фонд	90 286,0	54 596,7	?	66 760,9	65 273,8	?
Міжбюджетні трансферти, разом	?	?	?	?	?	?

Теми рефератів

1. Бюджет – основний фінансовий план держави.
2. Порівняльна характеристика бюджетної системи України та однієї із зарубіжних країн.
3. Особливості бюджетної політики України на сучасному етапі.

4. Роль державного бюджету в соціально-економічному розвитку держави.
5. Порівняльний аналіз доходів і видатків державного бюджету за два роки.
6. Використання програмно-цільового методу у бюджетному плануванні.

Тема 7. Бюджетний дефіцит

Мета: засвоїти сутність бюджетного дефіциту, основні причини його виникнення, класифікацію бюджетного дефіциту, охарактеризувати джерела фінансування бюджету, розглянути основні концепції збалансування бюджету та вказати можливі напрями зменшення дефіциту бюджету в Україні. Набути практичні навички щодо аналізу стану та динаміки змін дефіциту Державного бюджету України.

План

1. Сутність дефіциту бюджету та причини його виникнення
2. Основні концепції збалансованості бюджету
3. Методи фінансування бюджетного дефіциту

Ключові слова: бюджетна класифікація, доходи бюджету, видатки бюджету, бюджетне фінансування, бюджетний дефіцит, бюджетний профіцит, баланс бюджету, державний борг, дефіцитне фінансування, монетизація бюджетного дефіциту, секвестр бюджету, фінансування бюджету, сеньйораж.

Термінологічний словник

Активний дефіцит - використання залучених коштів на фінансування бюджетних інвестицій і капіталовкладень, що сприятимуть зростанню ВВП.

Вимушений дефіцит пов'язаний із низьким рівнем виробленого ВВП, якщо процес оподаткування не може забезпечити бюджет держави достатніми доходами.

Операційний дефіцит - первинний дефіцит, у розрахунку якого процентні платежі за державним боргом скориговані на темпи інфляції.

Плановий дефіцит - дефіцит, запланований і затверджений у Законі України "Про державний бюджет України".

Пасивний дефіцит - дефіцит, при якому залучені кошти спрямовуються на фінансування поточних потреб.

Первинний дефіцит - дефіцит, при розрахунку якого з видатків виключено витрати на сплату процентів за державним боргом.

Прихований дефіцит виникає внаслідок включення до доходної частини джерел фінансування дефіциту бюджету чи завищення обсягів планових доходів бюджету.

Свідомий дефіцит виникає в умовах достатності фінансових ресурсів у суспільстві та досить високого рівня доходів юридичних і фізичних осіб.

Секвестр бюджету - пропорційне скорочення видатків з усіх статей бюджету (крім захищених) протягом часу, що залишається до закінчення

поточного бюджетного року.

Сеньйораж - дохід, що одержує держава в результаті випуску в обіг додаткової кількості грошей.

Структурний дефіцит є результатом свідомої активної (дискреційної) політики держави, що передбачає маніпулювання податками і урядовими видатками з метою зміни реального обсягу національного виробництва і зайнятості, контролю над інфляцією та прискорення економічного зростання і запобігання спаду виробництва.

Управління ліквідністю бюджету - заходи з покриття касових розривів з метою повного та своєчасного виконання урядом взятих на себе зобов'язань.

Фактичний дефіцит - реальне перевищення видатків над доходами бюджету, офіційно зафіксоване наприкінці бюджетного року.

Фінансування бюджету - надходження та витрати бюджету, пов'язані зі зміною обсягу боргу, обсягів депозитів і цінних паперів, кошти від приватизації державного майна (щодо державного бюджету), зміна залишків бюджетних коштів, які використовуються для покриття дефіциту бюджету або визначення профіциту бюджету.

Циклічний дефіцит - дефіцит, який є результатом циклічного падіння виробництва внаслідок кон'юнктурних коливань.

Питання для обговорення

1. За якими показниками оцінюється стан бюджету?
2. Що ви розумієте під бюджетним профіцитом?
3. Про що свідчить показник бюджетного дефіциту?
4. За якими класифікаційними ознаками групуються види бюджетного дефіциту?
5. Назвіть наслідки бюджетного дефіциту в Україні.
6. У чому полягає причинно-наслідкова діалектика бюджетних дефіцитів?
7. Охарактеризуйте методи фінансування бюджетного дефіциту.
8. Розкрийте сутність концепції А. Лаффера.
9. В чому полягає проблема вибору моделі фінансування бюджетного дефіциту?

Практична частина

Тестові завдання

1. Бюджетний дефіцит, що виникає внаслідок дискреційної фіскальної політики, яка передбачає цілеспрямовані зміни в розмірі державних витрат, податків і сальдо Державного бюджету – це:

- а) свідомий дефіцит;
- б) вимушений дефіцит;
- в) активний дефіцит;
- г) пасивний дефіцит.

2. Бюджетний дефіцит, що характеризується спрямуванням коштів на інвестування економіки, що сприяє зростанню ВВП – це:

- а) свідомий дефіцит;

- б) вимушений дефіцит;
- в) активний дефіцит;
- г) пасивний дефіцит.

3. Бюджетний дефіцит, що характеризується спрямуванням коштів на покриття поточних видатків – це:

- а) свідомий дефіцит;
- б) вимушений дефіцит;
- в) активний дефіцит;
- г) пасивний дефіцит.

4. Пропорційне зниження бюджетних видатків щомісячно за всіма статтями бюджету протягом того часу, який залишився до кінця фінансового року – це:

- а) сеньйоранж бюджету;
- б) секвестр бюджету;
- в) інфляційні методи подолання дефіциту.

5. Відбувається в результаті позик центрального банку урядові та купівлі центральним банком державних цінних паперів:

- а) дискреція бюджету;
- б) скорочення бюджетних доходів;
- в) монетизація дефіциту.

6. Найбільш повною є така методологія фінансування бюджетного дефіциту:

- а) випуск казначейських зобов'язань (векселів);
- б) монетизація;
- в) випуск облігацій внутрішньої державної позики;
- г) емісія грошей та державні запозичення.

7. За рахунок проведення державних запозичень:

- а) зростає бюджетний дефіцит;
- б) збільшуються фінансові ресурси держави та частково покривається дефіцит державного бюджету;
- в) немає правильної відповіді.

8. Вперше в Україні фінансування дефіциту шляхом державної позики було здійснено урядом України в:

- а) 1992 р.;
- б) 1995 р.;
- в) 2000 р.

9. Найбільш швидким та реальним шляхом ліквідації дефіциту бюджету є:

- а) скорочення витрат бюджету;
- б) емісія грошей;
- в) зміни у податковій політиці;
- б) економічне зростання.

10. В якому випадку відповідно до світової практики дефіцит розглядається як припустимий?

- а) не більше 3 % ВВП;

- б) на рівні 6 % ВВП;
- в) не більше 10 % ВВП.

Завдання

Завдання № 1. Знайдіть хибні твердження серед запропонованих:

1. Бюджетний дефіцит – це сума, на яку видатки перевищують доходи бюджету.
2. Стан бюджету не відображає фінансовий стан держави.
3. Бюджетний профіцит – це порушення врівноваженості бюджету.
4. Бюджетний дефіцит має три форми прояву: активну, пасивну та змішану.
5. Плановий бюджетний дефіцит – це реальне перевищення видатків над доходами.
6. Бюджетний профіцит може сформуватися за рахунок надлишкових бюджетних резервів.
7. Структурний дефіцит є результатом маніпулювання державними видатками і податками.
8. Бюджетний профіцит може виникнути в результаті неправильного планування доходної бази бюджету.
9. Обсяги фінансових ресурсів і отриманих доходів у суспільстві визначаються потужністю та ефективністю фінансової системи, а не станом бюджету.
10. Циклічний дефіцит є результатом циклічного регулювання економіки внаслідок кон'юнктурних коливань.
11. В умовах інфляції щорічне збалансування бюджету приведе до збільшення державних видатків.
12. Сеньйораж – це дохід держави від збільшення доходів.
13. Боргове фінансування бюджетного дефіциту сприяє збільшенню інвестицій в економіку.
14. Система боргового фінансування більш спустошлива для економіки, чим система оподаткування у тому ж розмірі.
15. Свідомий дефіцит виникає в результаті використання політичного тиску на засоби масової інформації.
16. Класифікація фінансування бюджету поділяється за типом позичальника та типом боргового зобов'язання.
17. Кабінет Міністрів України може робити державні запозичення для покриття дефіциту в межах, передбачених Бюджетним кодексом.
18. Затвердження обласних, районних, районних у містах, сільських та селищних бюджетів з дефіцитом не допускається.
19. Постійний дефіцит державного бюджету, особливо той, що фінансується за рахунок зовнішніх джерел, призводить до накопичення державного боргу.
20. Якщо бюджетний дефіцит відносно ВВП складає близько 10%, то фінансовий стан країни є задовільним.

Теми рефератів

1. Бюджетний дефіцит і його вплив на державний борг країни.
2. Причини виникнення дефіциту бюджету та методи його

фінансування в Україні.

3. Бюджетний дефіцит і державний борг, проблеми фінансування бюджетного дефіциту.

4. Причини і наслідки бюджетного дефіциту.

5. Бюджетний дефіцит сутність, причини виникнення, джерела покриття.

6. Регулювання бюджетного дефіциту.

Тема 8. Державний кредит

Мета: отримати практичні навички щодо аналізу стану, структури та динаміки змін внутрішнього і зовнішнього боргу України.

План

1. Економічна сутність державного кредиту.

2. Види і форми державного кредиту.

3. Державний борг, його сутність та види.

4. Методи управління державним боргом.

5. Економічні наслідки державного боргу.

Ключові слова: державний кредит, державні позики, облігація, казначейське зобов'язання, державний борг, внутрішній державний борг, зовнішній державний борг, державна заборгованість, поточний державний борг, капітальний державний борг, управління державним боргом, дефолт, обслуговування державного боргу, погашення державного боргу, реструктуризація.

Термінологічний словник

Анулювання (скасування) державного боргу передбачає відмову держави від зобов'язань за випущеними позиками (внутрішніми, зовнішніми або за всім державним боргом).

Відстрочення погашення позики або всіх раніше випущених державою позик означає перенесення термінів виплати заборгованості.

Гарантований державою борг - загальна сума боргових зобов'язань суб'єктів господарювання - резидентів України щодо повернення отриманих і непогашених станом на звітну дату кредитів (позик), виконання яких забезпечено державними гарантіями.

Державні позики - така форма державного кредиту, при якій держава залучає тимчасово вільні кошти населення, підприємств, організацій через випуск і реалізацію державних цінних паперів.

Зовнішній державний кредит - сукупність відносин, у яких держава є на світовому фінансовому ринку як позичальником, так і кредитором.

Казначейське зобов'язання України - державний цінний папір, що розміщується виключно на добровільних засадах серед фізичних осіб, посвідчує факт заборгованості Державного бюджету України перед власником казначейського зобов'язання України, дає власнику право на отримання грошового доходу та погашається відповідно до умов розміщення казначейських зобов'язань України.

Конверсія державного боргу - зміна дохідності позик.

Консолідація - зміна термінів дії позик.

Уніфікація позик - об'єднання кількох позик в одну з метою спрощення управління державним боргом.

Облігація - цінний папір, що засвідчує внесення його власником коштів і підтверджує зобов'язання уряду відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного папера в передбачений у ньому строк із виплатою попередньо визначеного доходу, якщо це передбачається умовами випуску.

Обмін за регресивним співвідношенням облігацій попередніх позик на одну нову з коефіцієнтом, що зменшується, здійснюється, щоб скоротити державний борг.

Ощадна справа включає надання позик державі ощадними установами за рахунок позичкових коштів населення без повідомлення реальних власників про купівлю державних цінних паперів.

Реструктуризація - використання у комплексі повністю або частково зазначених вище методів.

Рефінансування - проведення нових запозичень з метою розрахунку з власниками облігацій раніше випущених позик.

Питання для обговорення

1. Дайте визначення поняття «державний кредит»?
2. Чим зумовлена необхідність державного кредиту?
3. Охарактеризуйте основні функції які виконує державний кредит.
4. Назвіть хто виступає суб'єктами державно-кредитних відносин.
5. Що є забезпеченням державного кредиту?
6. Охарактеризуйте види та форми державного кредиту.
7. Назвіть критерії класифікації державних запозичень.
8. Охарактеризуйте чинники на яких ґрунтується залучення позик.
9. Назвіть необхідні передумови проведення державних запозичень.
10. Що таке державний борг?

Практична частина

Тестові завдання

1. Державний кредит має наступні рівні:

- а) державні і місцеві позики;
- б) фінанси державного сектору і місцеві позики;
- в) місцеві бюджети і державні позики;
- г) всі відповіді є правильними.

2. Захід, в результаті якого держава повністю відмовляється від зобов'язань по внутрішніх, зовнішніх позиках чи по всьому боргу держави називають

- а) анулюванням державного боргу;
- б) сплатою державного боргу;
- в) анулюванням державного боргу за умови його подальшої сплати;
- г) рефінансуванням державного боргу.

3. Які функції виконує державний кредит?

- а) регулюючу та фіскальну;

- б) фінансову та монетарну;
- в) оборонну та економічну.

4. Об'єднання кількох позик в одну, коли облігації раніше випущених позик обмінюються на облігації нової позики – це:

- а) уніфікація;
- б) конверсія;
- в) консолідація;
- г) реорганізація.

5. Зміна доходності позики, в результаті якої найчастіше держава зменшує розмір процентів по позиках – це:

- а) уніфікація;
- б) конверсія;
- в) консолідація;
- г) реорганізація.

6. Зовнішній державний кредит – це кредит наданий:

- а) підприємством іноземному підприємству;
- б) банком іноземному банку;
- в) урядом однієї держави урядові іншої держави;
- г) банком іноземному підприємству.

7. Які існують способи коригування позикової політики?

- а) мінімізація вартості позики, стабілізація державних цінних паперів;
- б) управління зовнішнім і внутрішнім боргами;
- в) рефінансування, конверсія, консолідація, уніфікація, обмін за регресивним співвідношенням, відстрочення погашення позики, реструктуризація, анулювання;
- г) випуск нових позик для того, щоб розраховатися з власниками облігацій старої позики.

8. Випуск облігацій внутрішньої державної позики здійснює:

- а) Міністерство фінансів України;
- б) Міністерство доходів і зборів України;
- в) Національний банк України;
- г) Державна казначейська служба України.

9. До державних боргових зобов'язань належить:

- а) облігація та казначейський вексель;
- б) казначейські бони;
- в) приватизаційне боргове зобов'язання та житловий чек;
- г) усі відповіді правильні.

10. За характером виплати доходу державні позики поділяються на:

- а) короткострокові, середньострокові та довгострокові;
- б) фіксовані та плаваючі;
- в) дисконтні, вирашні та процентні;
- г) знеособлені та цільові.

Завдання

Завдання № 1. Використовуючи наведені дані таблиці 8.1:

1. Проведіть необхідні розрахунки.

2. Заповніть відповідні графи представленої таблиці.
3. Проаналізуйте структуру внутрішнього та зовнішнього державного боргу.
4. Визначте величину гарантованого державою боргу.
5. Визначте питому вагу внутрішнього та зовнішнього державного боргу.
6. Зробіть висновки.

Таблиця 8.1

Динаміка державного боргу України, млрд дол. США

Показники	2017р.	2018р.	2019р.	Абсолютне відхилення відносно попереднього періоду			Питома вага, %		
							2017р.	2018р.	2019р.
Державний (прямий) та гарантований борг	76,305.18	78,322.97	84,364.54						
Гарантований борг	?	?	?						
Державний борг, усього:	65,332.79	67,194.41	74,362.67						
- зовнішній	26,842.68	27,487.78	35,020.18						
- внутрішній	38,490.11	39,706.63	39,342.49						

Завдання № 2. До даних термінів доберіть єдине правильне визначення серед тих, що наведені нижче.

Терміни:

1. Державний борг
2. Консолідація
3. Секвестр
4. Субвенція
5. Преференції
6. Анулювання боргу
7. Дисконтні державні облігації
8. Державний кредит
9. Дефіцит бюджету
10. Сеньйораж

Визначення:

А. Сукупність економічних відносин між державою в особі органів влади й управління, з одного боку, і фізичними та юридичними особами – з іншого, за яких держава є позичальником, кредитором і гарантом.

Б. Запровадження пропорційного скорочення (на 5,10,15 %) бюджетних видатків, що затверджені, щомісячно за всіма статтями бюджету, крім статей, які потребують захисту, до кінця бюджетного року.

В. Дохід держави від емісії грошей.

Г. Цільовий міжбюджетний трансферт, що має цільове призначення в порядку, визначеному тим органом який її надав.

І. Сума заборгованості держави за випущеними і непогашеними

внутрішніми державними запозиченнями, а також сума фінансових зобов'язань до іноземних кредиторів на певну дату.

Д. Особливі пільги, що надаються однією державою іншій на засадах взаємності або в односторонньому порядку без поширення на треті особи.

Е. Повна відмова держави від своїх боргів.

Є. Одна з об'єктивних причин існування відносин державного кредиту.

Ж. Метод управління боргом держави, що реалізується як продовження термінів дії випущених державою-боржником позик.

З. Державні цінні папери, які купуються із певною знижкою, а погашається за номінальною вартістю.

Завдання № 3. На основі статистичних даних розрахуйте співвідношення державного боргу України до ВВП України. Проаналізуйте динаміку цього показника, визначте фактори, що вплинули на його зміну. Зробіть висновок, чи відповідає значення цього показника вимогам, вказаним у ст. 18 Бюджетного кодексу України.

Теми рефератів

1. Державний кредит. Проблеми державного боргу в Україні.
2. Державний кредит, його сутність і форми.
3. Державний кредит та проблеми внутрішнього і зовнішнього боргу.
4. Державний борг та способи управління ним.
5. Комерційний кредит та перспективи його розвитку в Україні.
6. Державний кредит та його розвиток в Україні.
7. Значення і роль державного кредиту в фінансуванні бюджетного дефіциту.
8. Структура державного боргу та механізм його формування.
9. Державний борг України та механізм його обслуговування.
10. Вплив державного боргу на фінансовий стан держави.

Тема 9. Місцеві фінанси. Бюджетний федералізм і фінансове вирівнювання

Мета: набути практичних навичок з аналізу доходів і видатків місцевого бюджету м. Херсон.

План

1. Місцеві фінанси, їх суть і значення в економічному розвитку.
2. Місцеві бюджети, їх доходи і видатки.
3. Бюджетний федералізм і фінансове вирівнювання.

Ключові слова: місцеві фінанси, функції місцевих фінансів, фінансова незалежність місцевого самоврядування, місцеві бюджети, власні і закріплені доходи місцевих бюджетів, місцеві податки і збори, цільові фонди місцевого самоврядування, комунальний кредит, місцеві позики, бюджетний федералізм, бюджетна децентралізація, фінансове вирівнювання.

Термінологічний словник

Видатки місцевих бюджетів - економічні відносини, які виникають у зв'язку з фінансуванням власних і делегованих повноважень місцевих органів влади.

Дотація вирівнювання - міжбюджетний трансферт на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує.

Міжбюджетні відносини - відносини між державою, АРК, місцевим самоврядуванням щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією та законами України.

Міжбюджетні трансферти - кошти, які безоплатно та безповоротно передаються з одного бюджету до іншого.

Місцеві фінансові ресурси - сукупність усіх грошових коштів, які перебувають у розпорядженні місцевих органів влади, а також підвідомчих їм підприємств комунальної власності за рахунок надходжень доходів у спосіб, передбачений законодавством.

Субвенції - міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції.

Фінансове вирівнювання - приведення у відповідність витрат місцевих бюджетів до гарантованого державою мінімального рівня соціальних послуг на одного мешканця, ліквідація диспропорцій у здійсненні бюджетних видатків за окремими територіями.

Питання для обговорення

1. Дайте визначення місцевим фінансам.
2. Охарактеризуйте систему місцевих бюджетів в Україні.
3. Назвіть структурні елементи місцевих фінансів.
4. Назвіть функції місцевих фінансів та охарактеризуйте їх.
5. Дайте визначення місцевим бюджетам.
6. На основі яких параметрів визначається мінімальний розмір місцевих бюджетів?
7. Охарактеризуйте структуру доходів місцевих бюджетів.
8. Яке призначення видатків місцевих бюджетів?
9. Розкрийте сутність та форми регулювання міжбюджетних відносин.

Практична частина

Тестові завдання

1. Місцеві фінанси – це:

а) система формування, розподілу і використання грошових та інших фінансових ресурсів для забезпечення місцевими органами влади покладених на них функцій і завдань, як власних так і делегованих;

б) витрати, які здійснюються місцевими органами влади в обов'язковому порядку за переліком, що визначається законодавством;

в) витрати, які здійснюються місцевими органами влади на власний розсуд, на основі рішень, прийнятих їхніми представницькими зібраннями;

г) сукупність суспільно-економічних, грошових відносин, які виникають в результаті фінансово-господарської діяльності.

2. Видатки місцевих органів влади поділяються на:

а) поточні, розвитку, на фінансування делегованих повноважень, обов'язкові, факультативні, на фінансування власних повноважень;

- б) власні, закріплені, передані, податкові, неподаткові;
- в) власні, поточні;
- г) факультативні, поточні, розвитку.

3. Основне призначення місцевих фінансів – це:

- а) забезпечення відносної фінансової незалежності і автономності регіональних адміністративних формувань;
- б) забезпечення абсолютної фінансової незалежності і автономності регіональних адміністративних формувань;
- в) формування державних фінансів;
- г) формування державних доходів.

4. Регіональні потреби у фінансових ресурсах і їх внутрішній перерозподіл забезпечують:

- а) фінансові ресурси;
- б) місцеві органи влади;
- в) місцеві фінанси;
- г) місцеві органи самоврядування.

5. Видатки на фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності – це:

- а) поточні видатки;
- б) видатки розвитку;
- в) державні видатки;
- г) місцеві фінанси.

6. Місцеві фінансові ресурси – це:

- а) ресурси місцевих органів влади;
- б) фінансові ресурси підприємств комунальної форми власності;
- в) ресурси місцевих органів влади, фінансові ресурси підприємств комунальної форми власності;
- г) ресурси державного сектору.

7. Функція місцевих фінансів, що реалізується, в діяльності органів місцевого самоврядування при складанні проектів місцевих бюджетів, їх розгляді і затвердженні, а також виконанні і складанні звіту про виконання місцевих бюджетів – це:

- а) стимулююча;
- б) контрольна;
- в) розподільна;
- г) фіскальна.

8. Спеціальний фонд місцевих бюджетів – це:

- а) кошти спрямовані на реалізацію програм соціального розвитку;
- б) класичний випадок закріплення джерела доходів за статтею видатків, за якого певні види доходів призначаються для фінансування певних видів видатків;
- в) фінансування установ і закладів виробничої і соціальної інфраструктури, що утримуються за рахунок бюджетних асигнувань, а також на фінансування заходів щодо соціального захисту населення;
- г) кошти, спрямовані на погашення поточних видатків.

9. Бюджет розвитку є складовою частиною:

- а) загального фонду місцевого бюджету;
- б) спеціального фонду місцевого бюджету;
- в) фонду нагромадження;
- г) поточного бюджету.

10. Міжбюджетні трансферти – це:

- а) кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого;
- б) різновид довгострокового кредиту, який погашається клієнтом у розстрочку;
- в) розмір витрат на розрахункову одиницю;
- г) субсидії, субвенції та запозичення.

Завдання

Завдання № 1. Визначте вірні (в) чи невірні (н) наведені твердження:

1. Дотації – це кошти, що безповоротно надаються з Державного бюджету місцевим бюджетам або з місцевого бюджету вищого рівня до місцевого бюджету нижчого рівня для збалансування їх доходів і витрат.
2. Місцеві фінанси забезпечують регіональні потреби у фінансових ресурсах та їх внутрішньо територіальний розподіл.
3. Субвенції – це кошти, які надаються місцевим бюджетам з бюджетів вищого рівня на фінансування цільових витрат за умов наявності дольового фінансування і підлягають повер- ненню у разі їх нецільового використання.
4. Процес передачі фінансових ресурсів від бюджету вищого рівня до бюджету нижчого рівня з метою його збалансування, це бюджетне регулювання.
5. Вчення про місцеві фінанси сформоване у ХІХ ст.
6. Наявність територіальних громад ті відокремлення їх функцій стало причиною появи місцевих фінансів.
7. Зведений бюджет України не включає бюджету Автономної Республіки Крим.
8. За рахунок доходів місцевих бюджетів здійснюються видатки на потреби територіальних громад.
9. Вільні бюджетні кошти враховуються при затвердженні місцевого бюджету поточного року.
10. Резервні фонди місцевих бюджетів утворюються у розмірі 2 % видатків.
11. До місцевих податків відносять комунальний податок.
12. Місцеві фінансові інститути є елементом місцевих фінансів.

Завдання № 2. Бюджет міста з районним поділом складає 108 932,0 тис. грн. Доходи І-го району складають 25,6 %; ІІ-го – 32,2 %; ІІІ-го – 25,0 %; ІV-го – ? Знайдіть суму доходів бюджету кожного району міста.

Завдання № 3. Протягом фінансового року місцевий бюджет отримав дотацій на суму 345 678 тис. грн., субсидій – 45 930 тис. грн., субвенцій – 52 199 тис. грн. Визначити загальну суму трансфертів, яку одержав місцевий бюджет.

Завдання № 4. На основі статистичних даних проаналізуйте видатки бюджету м. Херсон за функціональною, економічною та відомчою класифікаціями за останні п'ять років. Розрахуйте відносні показники їх структури. Зробіть висновки.

Теми рефератів

1. Місцеві податки і збори та їх роль у доходах місцевих бюджетів.
2. Проблеми зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів.
3. Напрямки реформування місцевого оподаткування в Україні.
4. Склад місцевих фінансових інститутів.
5. Роль місцевих фінансів в сучасній економічній системі держави.
6. Міжнародні стандарти організації місцевих фінансів .
7. Нормативно-правова база місцевих фінансів України та її розвиток.

Тема 10. Соціальні позабюджетні фонди

Мета: набути практичних навичок розрахунку сум єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування до державних цільових фондів з роботодавців і найманих працівників та аналізу бюджетів соціальних позабюджетних фондів.

План

1. Загальнодержавні фонди цільового призначення, їх класифікація і характеристика.
2. Характеристика загальнодержавних позабюджетних цільових фондів, що створені в Україні.
3. Недержавні фінансові фонди.

Ключові слова: державний цільовий фонд, позабюджетний соціальний фонд, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страховий внесок, обов'язковий збір, солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, недержавне пенсійне забезпечення, пенсія, соціальна виплата.

Термінологічний словник

Державні цільові фонди - фонди спеціального призначення, які створюються з метою фінансування відповідних загальнодержавних програм і мають конкретні джерела фінансування та напрямки використання.

Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (ЄСВ) - консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб і членів їхніх сімей на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування - система, що передбачає матеріальне забезпечення громадян у разі настання страхового

випадку (досягнення пенсійного віку, непрацездатність, хвороба тощо), а також надання соціальних послуг за рахунок бюджету відповідного Фонду соціального страхування, що формується шляхом сплати обов'язкових страхових внесків юридичними та фізичними особами, а також за рахунок інших джерел.

Недержавний пенсійний фонд - фонд, який створений і діє відповідно до законодавства про недержавне пенсійне забезпечення.

Пенсія - гарантована щомісячна грошова виплата для забезпечення громадян у старості, а також у разі втрати годувальника або працездатності.

Позабюджетні фонди - сукупність фінансових коштів, які перебувають у розпорядженні центральних або регіональних (місцевих) органів влади, що мають цільове призначення.

Система недержавного пенсійного забезпечення - складова системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних і юридичних осіб, крім випадків, передбачених законами, у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного страхування пенсійних виплат.

Соціальна виплата - соціальна допомога, що надається громадянам у вигляді грошових сум (до них належать пенсії, допомоги, допомога по догляду за дітьми тощо).

Спеціальні фонди - фонди, за рахунок коштів яких держава надає соціальні послуги населенню, субсидії та кредити підприємствам, регулює національну економіку тощо.

Питання для обговорення

1. Дати коротку характеристику законодавчої бази функціонування державних цільових фондів.
2. Яке призначення Фонду соціального захисту інвалідів?
3. Які особливості формування цільових фондів у структурі державних і місцевих бюджетів?
4. Поясніть необхідність існування окремих державних позабюджетних фондів.
5. Які основні завдання Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття?
6. Назвіть джерела формування коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності.
7. В яких випадках підприємства повинні перераховувати цільові кошти до Фонду соціального захисту інвалідів?
8. Які суб'єкти беруть участь у недержавному пенсійному страхуванні?
9. Охарактеризуйте специфіку діяльності благодійних фондів.

Практична частина

Тестові завдання

1. Кошти державних цільових фондів обслуговуються:

- а) органами Державної казначейської служби України;
- б) Міністерством доходів і зборів;
- в) Пенсійним фондом;

г) фондами соціального страхування.

2. У відсотках до якого показника здійснюється відрахування підприємств до Пенсійного фонду:

- а) валового доходу підприємства;
- б) фонду заробітної плати;
- в) прибутку;
- г) собівартості продукції.

3. Кошти Пенсійного фонду України використовуються на:

- а) фінансування розвитку медицини;
- б) соціально-культурні цілі;
- в) фінансування державних та регіональних програм соціальної підтримки пенсіонерів;
- г) підтримку інвалідів та ветеранів.

4. Право створювати цільові фонди мають:

- а) загальнодержавні органи влади;
- б) місцеві органи влади;
- в) правильні відповіді 1 і 2;
- г) правильної відповіді немає.

5. Позабюджетні фонди:

- а) кошти держави, що мають цільове призначення і не включаються до Державного бюджету, знаходяться в розпорядженні центральних і місцевих органів влади і є складовою фінансових ресурсів місцевого рівня;
- б) особлива форма організації фінансових відносин, яка характеризується виключно добровільними наданнями коштів для створення фондів і використання наявних коштів на благодійні цілі.
- в) фінансові ресурси місцевих органів влади;
- г) спеціальний фонд бюджетних установ.

6. Величина ресурсів пенсійного забезпечення визначається наступними причинами:

- а) демографічними, економічними;
- б) соціальними;
- в) політичними;
- г) географічними.

7. Цільові фонди створюються шляхом:

- а) виділення коштів з бюджету;
- б) створення власних джерел доходів;
- в) правильні відповіді 1 і 2;
- г) правильної відповіді немає.

8. Цільові фонди, що входять до складу Державного бюджету України:

- а) Пенсійний фонд;
- б) Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності;
- в) Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття;
- г) Фонд соціального захисту інвалідів.

9. Демографічні причини визначення величини ресурсів пенсійного забезпечення:

- а) середня тривалість життя і її динаміка;
- б) кількість осіб пенсійного віку;
- в) чисельність працездатного населення та ін.;
- г) всі відповіді правильні.

10. Економічні причини визначення величини ресурсів пенсійного забезпечення:

- а) економічний стан країни в цілому;
- б) співвідношення рівнів заробітної плати і пенсії;
- в) надбавки за стаж, умови роботи та ін.;
- г) всі відповіді правильні.

Завдання

Завдання № 1. До кожного терміну доберіть єдиний правильний варіант визначення.

Терміни:

1. Державні цільові фонди.
2. Позабюджетні фонди.
3. Благодійні фонди.
4. Пенсійний фонд.
5. Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності.
6. Соціальна пенсія
7. Цільові фонди.

Визначення:

А. Система державного матеріального забезпечення ветеранів праці, громадян літнього віку, ветеранів війни, громадян потерпілих унаслідок Чорнобильської катастрофи, державної допомоги родинам з дітьми, інвалідам, матерям-одиначкам та іншим малозабезпеченим категоріям громадян.

Б. Форма перерозподілу і використання фінансових ресурсів, що залучаються державою для фінансування деяких суспільних потреб.

В. Кошти держави, що мають цільове призначення і не включаються до Державного бюджету, знаходяться в розпорядженні центральних і місцевих органів влади і є складовою фінансових ресурсів місцевого рівня.

Г. Центральний орган виконавчої влади, що здійснює керівництво та управління солідарною системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, проводить збір, акумуляцію та облік страхових внесків, призначає пенсії та готує документи для її виплати, здійснює виплати допомоги на поховання, контролює цільове використання коштів.

Д. Некомерційна самоврядна організація, що здійснює захист прав громадян на отримання матеріального забезпечення та соціальних послуг у разі тимчасової непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною, дитиною-інвалідом, хворим членом сім'ї), вагітності та пологів, народження дитини, необхідності догляду за малолітньою дитиною, смерті громадянина або члена його сім'ї.

Є. Особлива форма організації фінансових відносин, яка характеризується виключно добровільними знаходженнями коштів для створення фондів і використання наявних коштів на благодійні цілі.

Ж. Грошові ресурси, що акумулюються на окремих рахунках, використовуються за цільовим призначенням для фінансування конкретних програм чи заходів.

Завдання № 2. Фонд оплати праці підприємства за місяць становить 88 564 грн. Розрахуйте суму єдиного соціального внеску, якщо підприємство належить до 25- го класу професійного ризику (ставка ЄСВ для роботодавця - 37,33 %).

Теми рефератів

1. Державні соціальні позабюджетні фонди: проблеми та напрями їх розвитку.
2. Позабюджетні фонди. Формування доходів позабюджетних фондів.

ЗМІСТОВНА ЧАСТИНА 3. ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНІ ФІНАНСИ ТА ЇХ МІСЦЕ В ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ ДЕРЖАВИ

Тема 11. Фінанси суб'єктів господарювання та фінанси домогосподарств

Мета: отримати практичні навички з розрахунку чистого фінансового результату діяльності суб'єкта господарювання та проведення аналізу його фінансового стану, засвоїти та поглибити знання щодо основних характеристик домогосподарств у сучасних умовах, їх ролі в економічному кругообігу ресурсів; сутності фінансів домогосподарств, особливостей формування доходів і витрат домогосподарств, особливостей здійснення заощаджень і факторів, що на них впливають.

План

1. Фінансові відносини суб'єктів господарювання.
2. Фінансові ресурси підприємства, їх склад і джерела формування.
3. Фінанси комерційних підприємств: їх види та зміст на них фінансової роботи.
4. Особливості фінансів некомерційних підприємств.
5. Економічна сутність фінансів домогосподарств.
6. Склад фінансів домогосподарств.

Ключові слова: суб'єкт господарювання, підприємство, господарське товариство, акціонерне товариство, корпорація, статутний капітал, основний капітал, оборотний капітал, амортизація, інвестиції, фінансові ресурси, цінні папери, звичайна діяльність підприємства, прибуток від звичайної діяльності, чистий прибуток, страхові резерви, об'єднання громадян, громадська організація, приватний підприємець, власні фінансові ресурси, залучені фінансові ресурси, кредит, доходи підприємства, витрати, домогосподарство, фінанси домогосподарств, функції фінансів домогосподарств, фінансові ресурси домогосподарств, грошові потоки домогосподарств, бюджет домогосподарства.

Термінологічний словник

Акціонерне товариство - господарське товариство, яке має статутний капітал, поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах вартості належних їм акцій.

Господарське товариство - підприємство або інші суб'єкти господарювання, створені юридичними особами та/або громадянами шляхом об'єднання їх майна й участі в підприємницькій діяльності товариства з метою одержання прибутку.

Командитне товариство - господарське товариство, у якому один або декілька учасників ведуть від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть за його зобов'язаннями додаткову солідарну відповідальність усім своїм майном, на яке за законом може бути звернено стягнення (повні учасники), а інші учасники присутні в діяльності товариства лише своїми вкладами (вкладники).

Ліквідність - здатність підприємства перетворити його активи з метою одержання грошових коштів для покриття своїх поточних зобов'язань.

Платоспроможність - можливість підприємства своєчасно розраховуватися по короткостроковим зобов'язанням за допомогою ліквідних оборотних активів і одночасно продовжувати безперебійну діяльність.

Повне товариство - господарське товариство, всі учасники якого відповідно до укладеного між ними договору провадять підприємницьку діяльність від імені товариства і несуть додаткову солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном.

Приватне підприємство - підприємство, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства та його (їх) праці чи з використанням найманої праці.

Товариство з додатковою відповідальністю - господарське товариство, статутний капітал якого поділений на частки визначених установчими документами розмірів і яке несе відповідальність за своїми зобов'язаннями власним майном, а в разі його недостатності учасники цього товариства несуть додаткову солідарну відповідальність у визначеному установчими документами однаково кратному розмірі до вкладу кожного з учасників.

Товариство з обмеженою відповідальністю - господарське товариство, що має статутний капітал, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами, і несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном. Учасники товариства, які повністю сплатили свої вклади, несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах своїх вкладів.

Фінанси суб'єктів господарювання - сукупність економічних відносин з приводу формування, розподілу та використання грошових доходів і фондів суб'єктів господарювання в процесі відтворення.

Фінансові ресурси суб'єктів господарювання - сукупність грошових

доходів і надходжень суб'єктів господарювання, які використовуються для формування децентралізованих фондів фінансових ресурсів або в нефондовій формі для забезпечення процесів розширеного відтворення та виконання фінансових зобов'язань підприємств.

Бюджет домогосподарства - сукупність економічних відносин з приводу формування розподілу та використання особистих грошових фондів з метою задоволення потреб окремого домогосподарства.

Грошові доходи домогосподарства - сукупність грошових і натуральних (у грошовій оцінці) надходжень, одержаних членами домогосподарства у вигляді заробітної плати, доходів від підприємницької діяльності, доходів від власності, отриманих у вигляді відсотків, дивідендів, цінних паперів, доходів від продажу майна, пенсії, стипендії, соціальної допомоги, грошові допомоги від інших осіб тощо.

Домогосподарство - сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують і витрачають кошти.

Заощадження - частина грошових доходів населення, яка не витрачається на споживання і призначена для забезпечення потреб у майбутньому.

Прожитковий мінімум - вартісна величина набору продуктів харчування, достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я, а також мінімального набору непродовольчих товарів і мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

Фінанси домогосподарств - соціально-економічні грошові відносини щодо формування та використання фондів фінансових ресурсів з метою задоволення особистих потреб громадян.

Фінансові ресурси домогосподарства - грошові кошти (власні та залучені), що перебувають у його розпорядженні та призначені для виконання фінансових зобов'язань і здійснення різного роду витрат.

Питання для обговорення

1. Розкрийте економічну сутність фінансів підприємств.
2. У чому полягає призначення фінансів підприємств?
3. Які є спільні й відмінні ознаки фінансів державних і недержавних підприємств?
4. Розкрийте зміст і завдання організації фінансів підприємства.
5. Чим обумовлена необхідність управління фінансами домогосподарств в умовах ринку?
6. Які основні статті доходів і витрат домогосподарств?
7. Яку роль відіграють фінанси домогосподарств у фінансовій системі держави?

Практична частина

Тестові завдання

1. Стан та ефективність функціонування фінансів підприємств впливають на:

- а) рівень добробуту населення країни;
- б) стан розвитку соціальної сфери країни;
- в) розвиток економічної системи держави;
- г) немає вірної відповіді.

2. Які з перелічених нижче відносин не входять до складу фінансів підприємств:

- а) між підприємством та його робітниками;
- б) між підприємством та державою;
- в) між робітниками підприємства та торговельними організаціями;
- г) між підприємствами?

3. Фінанси підприємства – це:

- а) кошти, які зберігаються в касі бухгалтерії підприємства;
- б) кошти, що знаходяться на рахунку підприємства в банку;
- в) економічні відносини, пов'язані з рухом грошових потоків, формуванням розподілом і використанням доходів і грошових фондів суб'єктів господарювання у процесі відтворення.

4. За яким критерієм поділяють капітал на основний і оборотний?

- а) за величиною вартості його структурних елементів;
- б) за формою участі у процесі виробництва і особливостями перенесення власної вартості на продукцію, що виробляється;
- в) за сферою функціонування.

5. Яким чином підприємства відшкодовують вартість, що втрачають засоби праці внаслідок зношування:

- а) відрахуванням відповідної суми з отриманого доходу;
- б) через амортизацію шляхом створення амортизаційного фонду;
- в) відрахуванням відповідної суми з отриманого прибутку.

6. Домогосподарство – це:

- а) сукупність грошових та негрошових доходів та витрат населення;
- б) сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують та витрачають кошти;
- в) доходи населення від заробітної плати, продажу власного капіталу, землі, продукції підсобних господарств, відсотки на капітал, цінні папери тощо;
- г) витрати населення на купівлю продуктів харчування, непродовольчих товарів, на оплату послуг.

7. Фінанси домогосподарств – це:

- а) соціально-економічні грошові відносини з приводу формування та використання централізованих та децентралізованих фондів фінансових ресурсів;
- б) соціально-економічні грошові відносини з приводу формування та

використання доходів та видатків державних та місцевих фінансів;

в) соціально-економічні грошові відносини із приводу формування та використання фондів фінансових ресурсів населення для задоволення особистих потреб громадян;

г) соціально-економічні грошові відносини з приводу формування та використання позабюджетних цільових фондів.

8. Сукупні доходи домогосподарств включають:

а) грошові доходи домогосподарств у вигляді оплати праці, доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості;

б) усі грошові та негрошові доходи домогосподарств, отримані незалежно від джерел їх надходження;

в) суми грошових та натуральних надходжень, одержаних членами домогосподарства.

9. Грошові доходи домогосподарств включають:

а) грошові доходи домогосподарств у вигляді оплати праці, доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості, доходів від власності та ін.;

б) усі грошові та негрошові доходи домогосподарств, отримані незалежно від джерел їх надходження;

в) суми грошових та натуральних надходжень, одержаних членами домогосподарства.

10. Прожитковий мінімум – це:

а) вартість грошових та натуральних соціальних допомог, субсидій, пенсій, стипендій, грошових допомог від родичів та інших осіб;

б) вартість грошової допомоги та подарованих домогосподарством родичам та іншим особам продуктів харчування, отриманих з особистого підсобного господарства;

в) вартісна величина достатнього для нормального функціонування організму людини, набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

Завдання

Завдання № 1. На основі наведених даних з форми 1 та форми 2 визначте показники фінансової стійкості підприємства, якщо: необоротні активи - 2 992 тис. грн.; запаси - 1 106 тис. грн.; інші оборотні активи - 834 тис. грн.; дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги - 953 тис. грн.; дебіторська заборгованість за розрахунками - 143 тис. грн.; інша поточна дебіторська заборгованість - 31 тис. грн.; гроші та їх еквіваленти - 36 тис. грн.; власний капітал - 3 765 тис. грн.; довгострокові зобов'язання та забезпечення - 438 тис. грн.; поточні зобов'язання та забезпечення - 1 892 тис. гривень.

Завдання № 2. Використовуючи матеріали спеціалізованих періодичних видань та наукову літературу дати розгорнуту аргументовану відповідь на питання:

1. Обґрунтуйте роль домогосподарств у соціально-економічному розвитку суспільства.

2. Розгляньте основні функції фінансів домогосподарств. Наведіть конкретні приклади їх реалізації.
3. Якою є структура доходів і витрат домогосподарств в Україні?
4. Чим зумовлена необхідність управління грошовими потоками домогосподарств?

Теми рефератів

1. Фінанси домашніх господарств.
2. Джерела і структура фінансів домогосподарств.
3. Домогосподарства, їх доходи та витрати.
4. Грошові доходи домогосподарств та проблеми їх розподілу.
5. Вплив галузевих факторів на організацію фінансів підприємств.
6. Кошторисне фінансування, його зміст і принципи.
7. Неприбуткова діяльність громадських формувань і добродійних фондів.

Тема 12. Страхування. Страховий ринок

Мета: засвоїти теоретичні знання про сутність і види страхових ризиків і страхового захисту; дослідити необхідність виникнення страхування, його функцій, принципів і видів; розглянути основні характеристики страхового ринку України. Набути практичних навичок розрахунку сум страхового відшкодування.

План

1. Економічна необхідність і роль страхування в забезпеченні безперервності суспільного виробництва.
2. Основні етапи розвитку страхування в Україні.
3. Особливості реалізації страхової послуги у різних галузях страхування.
4. Страхування фінансових і кредитних ризиків.

Ключові слова: страхування, ризик, страховий захист, страховий фонд, централізований страховий резервний фонд, фонд самострахування, страховик, страхувальник, застрахований, отримувач відшкодування, страховий ринок, страхові посередники, страхові агенти, страховий випадок, страхова подія, страхова сума, страховий платіж, страхове відшкодування, страховий тариф, страхові брокери, страхові продукти (послуги), перестрахування.

Термінологічний словник

Співстрахування - особливий вид спільної діяльності страховиків, предмет договору страхування якого може бути застрахований за одним договором страхування та за згодою страхувальника кількома страховиками.

Страховий ринок - особливе соціально-економічне середовище, частина фінансового ринку, де об'єктом купівлі-продажу є страховий захист (страхова послуга) і формуються попит і пропозиція на неї, а також інфраструктура та конкуренція.

Страховики - фінансові установи, які створені у формі акціонерних,

повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю, а також одержали у встановленому порядку ліцензію на провадження страхової діяльності.

Страхувальники - юридичні особи та дієздатні фізичні особи, які уклали зі страховиками договори страхування або є страхувальниками відповідно до законодавства України.

Страхова сума - грошова сума, у межах якої страховик відповідно до умов страхування зобов'язаний провести виплату у разі настання страхового випадку.

Страхова виплата - грошова сума, яка виплачується страховиком відповідно до умов договору страхування у разі настання страхового випадку.

Страховий платіж (страховий внесок, страхова премія) - плата за страхування, яку страхувальник зобов'язаний внести страховику згідно з договором страхування.

Страховий тариф - ставка страхового внеску з одиниці страхової суми за визначений період страхування.

Страхове відшкодування - страхова виплата, яка здійснюється страховиком у межах страхової суми за договорами майнового страхування та страхування відповідальності у разі настання страхового випадку.

Страхові брокери - юридичні особи або фізичні особи, які зареєстровані у встановленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності та провадять за винагороду посередницьку діяльність у страхуванні від свого імені на підставі брокерської угоди з особою, яка має потребу у страхуванні як страхувальник.

Страхові агенти - фізичні особи або юридичні особи, які діють від імені та за дорученням страховика і виконують частину його страхової діяльності, а саме: укладають договори страхування, одержують страхові платежі, виконують роботи, пов'язані зі здійсненням страхових виплат і страхових відшкодувань. Страхові агенти є представниками страховика і діють у його інтересах за винагороду на підставі договору доручення зі страховиком.

Договір страхування - письмова угода між страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату страхувальнику або іншій особі, визначеній у договорі страхування страхувальником, на користь якої укладено договір страхування (подати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору.

Перестрахування - страхування одним страховиком (цедентом, перестрахувальником) на визначених договором умовах ризику виконання частини своїх обов'язків перед страхувальником у іншого страховика (перестраховика) резидента або нерезидента, який має статус страховика або перестраховика, згідно з законодавством країни, у якій він зареєстрований.

Питання для обговорення

1. У чому полягає сутність поняття страхування?
2. Розкрити сутність основних принципів страхування.
3. За якими ознаками відбувається класифікація страхування?
4. Опишіть організаційну структуру страхового ринку України.
5. Визначте особливості галузей страхування.
6. Назвіть види страхування в кожній з галузей страхування.
7. Які основні види доходів страховика.
8. З чого складаються витрати страховика?
9. Якими чинниками забезпечується фінансова надійність страховика?

Практична частина

Тестові завдання

1. Страхування – це вид:

- а) суспільно-політичних відносин між державою і громадянами;
- б) майнових відносин між страховиком і страхувальником;
- в) грошові відносини між учасниками страхування по оплаті страхових внесків і формуванню страхових фондів;
- г) цивільно-правових відносин між страховиком і страхувальником у зв'язку з відшкодуванням збитків юридичним або фізичним особам з страхових фондів, які формуються за рахунок страхових внесків.

2. Які форми страхування Ви знаєте?

- а) добровільне і обов'язкове;
- б) життя і загальне;
- в) особисте, майнове, відповідальності;
- г) правильні всі твердження.

3. Що дозволяє помітно вирівнювати наслідки тих чи інших подій, які неможливо передбачити?

- а) солідарне відшкодування збитків;
- б) перестраховання;
- в) підвищення суми страхової премії.

4. Який фонд утворюється безпосередньо за рахунок внесків учасників страхового процесу — страхувальників: підприємств, організацій, товариств, окремих громадян і виступає тільки в грошовій формі та має цільовий характер?

- а) Страховий фонд страховика;
- б) Фонд самострахування;
- в) Централізований страховий (резервний) фонд.

5. Страхування одним страховиком на визначених договором умовах ризику виконання всіх або частини своїх обов'язків перед страхувальником у іншого страховика – це:

- а) страхування відповідальності;
- б) страхування майнове;
- в) перестраховання.

6. Яка з функцій не притаманна страхуванню:

- а) фіскальна;

- б) контрольна;
- в) ризикова;
- г) створення страхових резервів.

7. Страховики – це:

- а) громадяни, що уклали із страховиками договори щодо страхування власного інтересу або інтересу третьої особи і не сплачують страхові премії;
- б) юридичні особи, створені у формі акціонерних, повних, командних товариств або товариств з додатковою відповідальністю, що одержали у встановленому порядку ліцензію на право здійснення страхової діяльності;
- в) юридичні особи та дієздатні громадяни що уклали із страховиками договори страхування власного інтересу третьої особи, сплачують страхові премії і мають право на отримання компенсації;
- г) вірна відповідь відсутня.

8. Дія договору страхування завжди:

- а) дорівнює строку страхування;
- б) більше строку страхування;
- в) менше строку страхування;
- г) ніяк не пов'язано із строком страхування.

9. Основними страховими посередниками на страховому ринку України є:

- а) страхові агенти та брокери;
- б) страхові працівники та аналітики;
- в) страхові підрядчики.

10. Галузь страхової діяльності, в якій об'єктом страхування є майнові інтереси, що пов'язані з життям, здоров'ям і працездатністю страхувальника або застрахованої особи – це:

- а) майнове страхування;
- б) страхування відповідальності;
- в) особисте страхування;
- г) страхування життя.

Завдання

Завдання № 1. Дійсна вартість майна підприємства становить 200 млн грн., страхова сума - 100 млн гривень. Внаслідок пожежі знищено майна на суму 80 млн гривень Розрахуйте суму страхового відшкодування, яку повинен отримати страхувальник.

Методичні рекомендації: сума страхового відшкодування для страхувальника визначається за формулою: $СВ = Зб \times (СС : ДВО)$, де СВ - сума страхового відшкодування; Зб - сума збитку; СС - страхова сума; ДВО - дійсна вартісна оцінка об'єкта.

Завдання № 2. Автомобіль вартістю 90 000 грн. застраховано за пропорційною відповідальністю на 80%. У результаті страхового випадку збитки встановлені в обсязі 17 100 грн. Визначте розмір страхового відшкодування, якщо страховим договором передбачена безумовна франшиза 10% від страхової суми.

Теми рефератів

1. Економічна природа і сутність страхування.
2. Функції та принципи страхування.
3. Страхові відносини: їх основні складові та суб'єкти.
4. Форми та види страхування.
5. Поняття страхового ринку, його структура.
6. Порівняльна характеристика систем медичного страхування у зарубіжних країнах.
7. Проблеми розвитку особового страхування в Україні та шляхи їх вирішення.
8. Джерела виникнення страхування та етапи його розвитку.

Тема 13. Фінансовий ринок

Мета: засвоєння та поглиблення теоретичних знань щодо особливостей функціонування фінансового ринку, його функцій, складу та суб'єктів, специфіки організації ринку цінних паперів і фондових бірж, отримання практичних навичок з розрахунку курсу акцій.

План

1. Призначення і структура фінансового ринку
2. Ринок кредитних ресурсів.
3. Ринок цінних паперів, його учасники.
4. Інструменти ринку цінних паперів.
5. Ринок фінансових послуг.

Ключові слова: фінансовий ринок, ринок грошей, ринок капіталів, кредитний ринок, ринок цінних паперів, валютний ринок, ринок золота, ринок фінансових послуг, організований (біржовий) ринок, неорганізований (позабіржовий) ринок, первинний ринок, вторинний ринок, інструменти фінансового ринку, суб'єкти фінансового ринку, учасники ринку цінних паперів, фінансові посередники, андерайтер, цінний папір, акція облігація, вексель, варант, деривативи, опціон, ф'ючерс, форвард.

Термінологічний словник

Акція - іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, зокрема право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів і право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством.

Борговий цінний папір - цінний папір, що посвідчує відносини позики і передбачає зобов'язання емітента сплатити у визначений строк кошти відповідно до зобов'язання.

Брокерська діяльність - діяльність щодо укладання угод з цінними паперами на основі договорів комісії або доручення.

Валютний ринок - сектор грошового ринку, де здійснюється купівля-продаж валюти шляхом обміну однієї валюти на іншу з метою обслуговування зовнішньоекономічних відносин, міжнародних розрахунків

та інших цілей суб'єктів валютного ринку.

Вексель - цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю).

Дилерська діяльність - укладання професійним учасником фондового ринку договорів з купівлі-продажу цінних паперів від свого імені і за свій рахунок шляхом публічного оголошення цін купівлі-продажу цінних паперів.

Інвестиційний сертифікат - це цінний папір, який випускається виключно інвестиційним фондом чи інвестиційною компанією і дає право його власнику на отримання доходу у вигляді дивідендів.

Інфраструктура фінансового ринку - сукупність установ і організацій, які обслуговують учасників фінансового ринку з метою підвищення ефективності здійснюваних ними операцій і забезпечують процес безперервного функціонування фінансового ринку.

Іпотечні цінні папери - цінні папери, випуск яких забезпечено іпотечним покриттям і які посвідчують право власників на отримання від емітента належних їм коштів.

Міжбанківський ринок - частина грошового ринку, на якому тимчасово вільні грошові ресурси банківських установ залучаються та розміщуються ними між собою у формі міжбанківських кредитів і депозитів на короткі терміни.

Обліковий ринок - ринок, на якому під час укладання угод в обігу перебувають високоліквідні активи (векселі, чеки).

Ощадний (депозитний) сертифікат - цінний папір, який підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (власника сертифіката) на одержання із закінченням встановленого строку суми вкладу та процентів, встановлених сертифікатом, у банку, який його видав.

Цінні папери - документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника, та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передання прав, що впливають із цих документів, іншим особам.

Питання для обговорення

1. Що таке фінансовий ринок?
2. Яка основна мета функціонування фінансового ринку?
3. Що є об'єктом купівлі-продажу на фондовому ринку?
4. Які основні складові фінансового ринку?
5. Що таке кредитний ринок?
6. Що являє собою ринок грошей?
7. Що входить до ринку капіталів?
8. У чому полягає значення фінансових посередників на фінансовому ринку? Надайте їх класифікацію.
9. Охарактеризуйте роль держави та державного регулювання на

фінансовому ринку.

10. Які цінні папери обертаються на фондовому ринку? Надайте їх класифікацію та характеристику.

Практична частина

Тестові завдання

1. Фінансовий ринок – це:

а) специфічна сфера грошових відносин, яка функціонує за умов наявності в економіці реальних власників;

б) ринок, який складається з ринку цінних паперів та ринку позичкових капіталів;

в) сукупність економічних відносин у сфері трансформації тимчасово вільних коштів у позичковий капітал через фінансово-кредитні інститути та ринок цінних паперів на основі попиту та пропозиції.

2. Фінансовий ринок – це механізм:

а) утворення капіталу;

б) використання капіталу;

в) перерозподілу капіталу;

г) акумуляції капіталу.

3. Фінансовий ринок за інституційною ознакою поділяється на:

а) ринок грошей та ринок капіталів;

б) ринок фінансових посередників та фондовий ринок;

в) обліковий та міжбанківський ринок;

г) ринок позичкових зобов'язань та валютний ринок;

д) ринок банківських кредитів та депозитів.

4. Фінансовий ринок за часовою ознакою поділяється на:

а) ринок грошей та ринок капіталів;

б) обліковий та міжбанківський ринок;

в) кредитний ринок та фондовий ринок;

г) ринок позичкових зобов'язань та валютний ринок.

5. Ринок капіталів включає:

а) фондовий та валютний ринок;

б) ринок грошей та довгострокових банківських кредитів та депозитів;

в) обліковий, міжбанківський, валютний ринок;

г) ринок цінних паперів, середньо- та довгострокових банківських кредитів;

6. Грошовий ринок включає:

а) фондовий та валютний ринок;

б) ринок капіталів, довгострокових банківських кредитів та депозитів;

в) обліковий, міжбанківський, валютний ринок;

г) ринок грошових сурогатів та середньострокових фінансових інструментів.

7. Ринок цінних паперів включає:

а) ринок грошей та ринок капіталів;

б) первинний ринок та вторинний ринок цінних паперів;

в) біржовий та «вуличний» ринок;

г) обліковий, міжбанківський та валютний ринок.

8. Суб'єкти фінансового ринку, що вкладають свої грошові кошти в цінні папери виключно в цілях отримання доходу – це:

- а) фінансові посередники;
- б) емітенти;
- в) індивідуальні інвестори;
- г) портфельні інвестори;
- д) стратегічні інвестори;
- е) інституціональні інвестори.

9. Кредитори та позичальники – це суб'єкти:

- а) страхового ринку;
- б) ринку позичкових капіталів;
- в) ринку цінних паперів;
- г) ринку нерухомості.

10. Об'єктами фінансового ринку є:

- а) фінансово-кредитні інститути;
- б) інститути інфраструктури фінансового ринку;
- в) держава, господарчі суб'єкти та домашні господарства;
- г) інструменти фінансового ринку;
- д) продавці та покупці фінансових активів.

Завдання

Завдання № 1. Знайдіть хибні твердження серед запропонованих.

1. Спрямування коштів безпосередньо від власників заощаджень до позичальників здійснюється за допомогою операцій з цінними паперами.
2. Грошові ринки обслуговують процес розширеного відтворення.
3. Ринки капіталів призначені для обслуговування сфери обігу.
4. Одна з відмінностей між грошовими ринками та ринками капіталів полягає в типах фінансових інструментів, що використовуються для проведення на них операцій.
5. Первинне розміщення цінних паперів здійснюється переважно через фондову біржу.
6. Привілейована акція не дає права голосу, її власник не бере участі в керуванні компанією.
7. Акціонерне товариство може випускати акції для покриття збитків, пов'язаних з його господарською діяльністю.
8. Фондова біржа сприяє придбанню на визначених умовах і на певний строк вільних коштів.
9. Емітент має право в односторонньому порядку, без згоди інвестора відкликати цінний папір.
10. Облігації на пред'явника дають їх власнику право на участь у керуванні підприємством.

Завдання № 2. Обчисліть номінальну ціну акцій, якщо статутний капітал акціонерного товариства становить 4 586 тис. грн., а кількість простих акцій - 18 344 000 шт.

Завдання № 3. Акція номіналом 10 грн. придбана за курсом 115 %.

Ставка дивідендів - 16 % річних. Визначте дивіденд, сукупний дохід і сукупну прибутковість.

Теми рефератів

1. Економічні передумови функціонування фінансового ринку в Україні.
2. Фондовий ринок як найважливіший сегмент фінансового ринку.
3. Біржовий і позабіржовий ринок цінних паперів.
4. Види цінних паперів та їх характеристика.
5. Правове регулювання фондового ринку.
6. Фондова біржа та її функції.
7. Основні види фінансових послуг.
8. Перспективи розвитку фінансового ринку в Україні.

ЗМІСТОВНА ЧАСТИНА 4. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОКРЕМИХ ЛАНОК ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

Тема 14. Міжнародні фінанси

Мета: засвоїти та поглибити теоретичні знання щодо економічної природи міжнародних фінансів, їх функцій і складу, специфіки організації міжнародного фінансового ринку, особливостей організації фінансів міжнародних організацій та міжнародних фінансово-кредитних установ, а також отримати практичні навички з розрахунку валютного курсу.

План

1. Сутність, функції та політика міжнародних фінансів.
2. Міжнародний фінансовий ринок та його сутність.
3. Фінанси міжнародних організацій та інституцій.

Ключові слова: міжнародні фінанси, світовий фінансовий ринок, міжнародний фінансовий ринок, міжнародний валютний ринок, міжнародний ринок банківських кредитів, міжнародний ринок боргових цінних паперів, міжнародний ринок похідних фінансових деривативів, фінанси міжнародних організацій, бюджет ООН, міжнародні фінансові інституції, Міжнародний валютний фонд, група Світового банку, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародна фінансова корпорація, Міжнародна фінансова асоціація, Банк міжнародних розрахунків.

Термінологічний словник

Акредитив - документ, що засвідчує права особи, на ім'я якої його видано, отримати в кредитній установі зазначену в акредитиві суму.

Вексель - цінний папір, що засвідчує безумовне та беззаперечне боргове зобов'язання.

Група Світового банку - група з п'яти міжнародних організацій, що надає позики, як правило, бідним країнам. Група Світового банку включає: Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародну асоціацію розвитку, Міжнародну фінансову корпорацію, Багатосторонню агенцію з гарантій інвестицій, Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів.

Депозитарна розписка - документ, який випускається іноземною депозитарною установою згідно з законодавством відповідної держави на акції товариства.

Євроакції - акції, які емітуються міжнародними фінансово-кредитними інститутами і розміщуються одночасно на різних ринках міжнародними синдикатами за євровалюту.

Єврооблігація - облігація, випущена у валюті, яка є іноземною для емітента та розміщується за допомогою міжнародного синдикату андеррайтерів серед закордонних інвесторів, для яких ця валюта також є іноземною.

Європейський банк реконструкції та розвитку - міжнародний фінансово-кредитний інститут, який надає допомогу країнам від Центральної Європи до Центральної Азії для проведення ринкових реформ, активного інтегрування економік цих країн у міжнародні господарські зв'язки.

Інкасо - форма розрахунків, за якою продавець доручає банку одержати від покупця за посередництвом банку-покупця або іншого банку платіж проти передання документів, що засвідчують відвантаження товару, виконання робіт або надання послуг.

Міжнародний валютний фонд - спеціальне агентство Організації Об'єднаних Націй (ООН), засноване 29 державами з метою регулювання валютно-кредитних відносин країн-членів і надання їм допомоги при дефіциті платіжного балансу шляхом надання коротко- та середньострокових кредитів у іноземній валюті.

ООН - міжнародна організація, заснована 24 жовтня 1945 року на конференції в Сан-Франциско та на підставі Хартії Об'єднаних Націй, метою діяльності якої є підтримання та зміцнення миру і міжнародної безпеки та розвиток співробітництва між державами світу.

Операція "своп" - купівля-продаж двох валют на умовах негайної поставки з фіксованим курсом з одночасною зворотною угодою на певний термін з цими ж валютами.

Опціон - різновид строкової угоди, що дає його власнику право купити або продати товар чи фінансовий актив протягом визначеного терміну за обумовленою ціною в обмін на сплату визначеної суми -маржі, премії.

Ф'ючерсний контракт - зобов'язання купити або продати визначену кількість фінансових активів або товару за узгодженою ціною на момент укладення контракту на біржі.

Фінансові деривативи - фінансові інструменти, ціни та умови яких ґрунтуються на відповідних параметрах інших фінансових інструментів, що є базовими.

Форвардний контракт - угода купівлі-продажу товару, фінансового активу з поставкою та розрахунком у майбутньому.

Чек - безумовний наказ чекодавця банку-платнику чи іншій кредитній установі оплатити за пред'явленням певну суму чекодержателю чи за його наказом за рахунок наявних у банку (депонованих) коштів чекодавця.

Питання для обговорення

1. Що являють собою міжнародні фінанси у широкому і вузькому розумінні?
2. Що таке міжнародні фінансові інституції?
3. Як формується і використовується бюджет ООН?
4. Як формується і використовується бюджет ЄС?
5. Які функції виконує МВФ?
6. Як сформовано капітал МВФ?
7. У яких формах здійснюється кредитування МВФ?
8. Які методи валютного регулювання використовує МВФ?
9. Які фінансові інституції входять до групи Світового банку?
10. Які функції і напрями діяльності Міжнародного банку реконструкції і розвитку?
11. Як формується капітал і ресурси МБРР?

Практична частина

Тестові завдання

1. Формування системи довгострокових цілей фінансової діяльності підприємства і вибір найефективніших шляхів їх досягнення – це:

- а) стратегія підприємства;
- б) тактика підприємства;
- в) мета підприємства.

2. Максимізація ринкової вартості підприємства, що свідчить про його значний фінансовий потенціал, максимальну ефективність господарювання та досягнення високого рівня добробуту власників – це:

- а) завдання фінансового менеджменту;
- б) функція фінансового менеджменту;
- в) мета фінансового менеджменту;
- г) принцип фінансового менеджменту.

3. Фінансовий менеджмент є складним комплексним поняттям, що включає такі його аспекти:

- а) філософію;
- б) мистецтво;
- в) науку;
- г) практику.

4. Конкретні фінансові прийоми і методи, які застосовує підприємство для вирішення стратегічних завдань – це:

- а) стратегія підприємства;
- б) тактика підприємства;
- в) мета підприємства.

5. Україна є членом МВФ і МБРР:

- а) з 1992 р;
- б) з 1993 р;
- в) з 1994 р;
- г) з 1995 р.

6. Найстарішою міжнародною фінансовою організацією є:

- а) БМФ;
- б) Світовий Банк;
- в) МВФ;
- г) вірна відповідь відсутня.

7. До валютних елементів міжнародної валютно-фінансової системи належать:

- а) валютний курс, національні та міжнародні механізми регулювання обмінного курсу, національні валюти, валютний паритет, міжнародні фінансові ринки;
- б) національний паритет, національні валюти, валютний курс;
- в) міжнародні фінансові ринки, механізм торгівлі кредитами, цінними паперами, міжнародні розрахунки;
- г) національні валюти, валютний курс та паритет, умови взаємної конвертації та обігу національних валют, національні та міжнародні механізми регулювання міжнародного курсу.

8. Валюта, яка характеризується стабільним валютним курсом:

- а) тверда;
- б) вільно конвертована;
- в) фіксована;
- г) резервна.

9. Міжнародна валютно-фінансова система – це:

- а) система, яка функціонує самостійно або обслуговує міжнародний рух товарів та факторів виробництва;
- б) міжнародний рух факторів виробництва та товарів і сукупність інструментів;
- в) закріплена в міжнародних угодах форма організації валютно-фінансових відносин, які функціонують самостійно або обслуговують міжнародний рух товарів та факторів виробництва.

10. Міжнародна ліквідність – це:

- а) сукупність усіх платіжних інструментів;
- б) склад валютного курсу та валютних паритетів;
- в) складний економічний механізм, який забезпечує купівлю та продаж окремих валют;
- г) готівкова частина грошової маси, яка циркулює з рук у руки.

Завдання

Завдання № 1. Банк у Києві встановив такий курс долара США: купівля – 25,40 грн, продаж – 25,50 грн. Визначити:

- а) скільки гривень можна одержати за 250 доларів США;
- б) скільки доларів США можна купити на 200 тис. грн.

Завдання № 2. Швейцарський банк дає такі котирування: долар США / канадські долари – 1,8183-1,8193; долар США / швейцарський франк – 1,6627-1,6637. Визначити крос-курс канадського долару до швейцарського франка.

Завдання № 3. Український банк пропонує такі котирування, якщо $RUS/USD = 0,0287$; $USD/CHF = 0,8890$. Розрахуйте крос-курс RUS/CHF .

Завдання № 4. Визначте крос-курс шведської крони до норвезької крони SEK/NOK за умови якщо: $SEK/USD = 0,1524$; $NOK/USD = 0,1690$.

Методичні рекомендації: Визначення валютних курсів називається котируванням. Повне котирування означає, що встановлюється курс покупця (сторона bid) і продавця (сторона offer). Різниця (маржа) між курсом покупця і курсом продавця для того, хто здійснює котирування, є джерелом прибутку. Розрізняють пряме, зворотне та крос-котирування. У разі прямого котирування зазначають, скільком національним грошовим одиницям дорівнює одиниця (10,100,1000 од.) іноземної валюти; у разі зворотного котирування - навпаки, скільком одиницям іноземної валюти дорівнює одиниця (10,100,1000 од.) національної валюти. Наприклад, пряме котирування можна записати таким чином: $USD/UAN = 11,3228 - 11,9352$, а зворотне $UAN/USD = 0,0837 - 0,0883$, тобто при купівлі за 1 гривню дають 8,37 цента, а при продажу - 8,83 цента.

Традиційно курс валют встановлюють до четвертого знака після коми десяткового дробу.

Крос-котирування встановлює співвідношення між двома іноземними валютами, що визначають на основі курсу цих валют щодо третьої валюти. На практиці використовують три методи розрахунку крос-курсів:

- з прямим котируванням до долара США (долар є базою котирування для обох валют). Наприклад, потрібно розрахувати крос-курс євро до швейцарського франка EUR/CHF . $USD/CHF = 0,8890$; $USD/EUR = 0,7288$. Крос-курс становитиме:

$$EUR / CHF = \frac{USD/CHF}{USD/EUR} = \frac{0.8890}{0.7288} = 1.2198$$

- з прямим і зворотним котируванням до долара США, якщо долар є базою котирування лише для однієї з валют. У цьому разі для визначення крос- курсу доларові курси валют слід перемножити. Наприклад, треба розрахувати крос-курс GBP/EUR , якщо $GBP/USD = 1,6780$; $USD/EUR = 0,7288$. У такому разі $GBP/EUR = 1,6780 / 0,7288 = 1,2229$;

- зі зворотним котируванням до долара США, якщо долар є валютою котирування для обох валют. Для визначення крос-курсу доларові курси необхідно розділити один на другий. Наприклад, треба розрахувати крос-курс AUD/EUR за умови: $AUD/USD = 0.9402$; $EUR/USD = 1,3716$. Визначення буде таким:

$$AUD/EUR = \frac{AUD/USD}{EUR/USD} = \frac{0.9402}{1.3716} = 0.6854$$

Теми рефератів

1. Міжнародна фінансова інтеграція та її вплив на фінансові інтереси країн і регіонів.
2. Фінанси Організації Об'єднаних Націй і Європейського Союзу.
3. Формування капіталів та ресурсів міжнародних фінансових

інституцій

4. Співпраця України з міжнародними фінансовими інституціями.
5. Проблеми гармонізації фінансів України відповідно до критеріїв і стандартів Європейського співтовариства.

Тема 15. Фінансова безпека держави

Мета: формування об'єктивного розуміння ролі та місця фінансової безпеки в системі економічної безпеки держави.

План

1. Теоретичні основи економічної безпеки держави.
2. Фінансова безпека: сутність і місце в системі економічної безпеки.
3. Механізм та систем забезпечення фінансової безпеки держави.

Ключові слова: національна безпека, економічна безпека, забезпечення економічної безпеки, критерії стану економічної безпеки, фінансова безпека, загроза безпеці, індикатор безпеки, порогові значення індикатора безпеки, механізм забезпечення фінансової безпеки, моніторинг соціально-економічних процесів, фінансова безпека людини і домогосподарства, фінансова безпека підприємств, бюджетна безпека, податкова безпека, боргова безпека, валютна безпека, безпека банківської системи, грошово-кредитна безпека, інвестиційна безпека, безпека страхового ринку, безпека фондового ринку, регіональна фінансова безпека, міжнародна фінансова безпека.

Термінологічний словник

Банківська безпека - рівень фінансової стійкості банківських установ країни, що дає змогу забезпечити ефективність функціонування банківської системи країни та захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників незалежно від умов її функціонування.

Безпека небанківського фінансового сектору - рівень розвитку фондового та страхового ринків, що дає змогу повною мірою задовольняти потреби суспільства в зазначених фінансових інструментах і послугах.

Боргова безпека - відповідний рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування й ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для задоволення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує суверенітету держави та її фінансовій системі.

Бюджетна безпека - стан забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів, що надає можливість органам державної влади максимально ефективно виконувати покладені на них функції.

Валютна безпека - стан курсоутворення, який характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю, створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до

світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках.

Грошово-кредитна безпека - стан грошово-кредитної системи, що забезпечує всіх суб'єктів національної економіки якісними та доступними кредитними ресурсами в обсягах і на умовах, сприятливих для досягнення економічного зростання національної економіки.

Індикатори економічної безпеки - реальні статистичні показники розвитку економіки країни, які найбільш повно характеризують явища і тенденції в економічній сфері.

Інфляція - тривале зростання загального рівня цін, що, відповідно, є свідченням зниження купівельної спроможності грошей.

Порогові/граничні значення індикаторів економічної безпеки - кількісні величини, порушення яких викликає несприятливі тенденції та загрозливі процеси в економіці.

Фінансова безпека - стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків і дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни.

Питання для обговорення

1. Що таке фінансова безпека держави?
2. Хто виступає суб'єктом фінансової безпеки держави?
3. Які є рівні фінансової безпеки?
4. Назвіть складові фінансової безпеки держави і регіону.
5. Які існують загрози для фінансової безпеки України в сучасних умовах?
6. Яку роль відіграє Державний бюджет України в забезпеченні фінансової безпеки нашої країни?
7. Назвіть чинники, що дестабілізують фінансову безпеку України. Які з них є основними?
8. Яким чином можна забезпечити податкову безпеку України в сучасних умовах?
9. Що таке "тіньова" економіка і як вона впливає на фінансову безпеку України?
10. Як впливає на фінансову безпеку України "олігархізація" економіки? Що можна зробити для вирішення вказаної проблеми?
11. Що таке "відмивання брудних грошей"? Як бореться Україна з цим явищем?
12. Назвіть основні індикатори фінансової безпеки держави.

Практична частина

Тестові завдання

1. Стан життєдіяльності, при якому забезпечується правовий та економічний захист життєвих інтересів, дотримуються конституційні права, забезпечується гідний і якісний рівень життя незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз – це:

- а) фінансова безпека держави;
- б) фінансова безпека регіону;
- в) фінансова безпека підприємства;
- г) фінансова безпека людини.

2. Забезпечення умов збереження комерційної таємниці, інтелектуальної власності та інформації, захищеність від негативного впливу зовнішнього середовища, здатність протистояти несприятливому зовнішньому впливу, а також здатність швидко реагувати на різноманітні зовнішні загрози – це:

- а) фінансова безпека держави;
- б) фінансова безпека регіону;
- в) фінансова безпека підприємства;
- г) фінансова безпека людини.

3. Фінансова автономія, яка у першу чергу проявляється у здійсненні контролю над ресурсами регіону і визначається можливостями найбільш повно використовувати його конкурентні переваги – це:

- а) фінансова безпека держави;
- б) фінансова безпека регіону;
- в) фінансова безпека підприємства;
- г) фінансова безпека людини.

4. Фінансову безпеку держави визначають такі фактори:

- а) рівень фінансової незалежності;
- б) характер фінансово-кредитної політики, яку проводить держава;
- в) політичний клімат у країні;
- г) рівень законодавчого забезпечення функціонування фінансової сфери.

5. Розглядається як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам і запобігання їм – це:

- а) фінансова безпека держави;
- б) економічна безпека;
- в) національна безпека;
- г) валютна безпека.

6. Бюджетний дефіцит являє собою:

- а) перевищення доходів бюджету над його видатками;
- б) перевищення видатків бюджету над його доходами;
- в) урівноваження доходів та видатків;
- г) зменшення витрат держави.

7. Індикаторами боргової безпеки є:

- а) стан платіжного балансу;
- б) рівень інфляції;
- в) обсяги внутрішніх та зовнішніх боргів держави;
- г) оцінка ризиків здійснення державних запозичень.

8. Процес погашення основного обсягу заборгованості й відсотків за

рахунок коштів, отриманих від розміщення нових позик називається:

- а) рефінансування державного боргу;
- б) реорганізація фінансової політики держави;
- в) монополізація економіки держави;
- г) уніфікація державного боргу.

9. Індекс споживчих цін розраховується:

- а) Міністерством фінансів;
- б) Держкомстатом України;
- в) Державною казначейською службою;
- г) Кабінетом Міністрів.

10. Рівень фінансової безпеки характеризують:

- а) коефіцієнти;
- б) індикатори;
- в) показники;
- г) методи оцінки.

Завдання

Завдання № 1. Визначте вірні (в) чи невірні (н) наведені твердження:

1. Фінансова безпека є ґрунтовною складовою економічної безпеки держави.
2. Фінансова безпека – це захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на усіх рівнях фінансових відносин.
3. Фінансова безпека країни полягає у значному розмірі зовнішньої фінансової допомоги з боку міжнародних фінансових інституцій.
4. Характер фінансової політики держави не впливає на стан фінансової безпеки країни.
5. Фінансова безпека держави має як внутрішній, так і зовнішній аспекти.
6. Фінансова безпека держави включає: бюджетну, податкову, боргову безпеку, фінансову безпеку банківської системи, валютну, грошово-кредитну, інвестиційну безпеку, фінансову безпеку страхового та фондового ринку.
7. Фінансова безпека є складовою грошово-кредитного механізму країни.
8. Фінансова безпека людини та підприємства є наслідком фінансової безпеки країни.
9. Країна знаходиться у стані фінансової безпеки лише за умов відсутності інфляції.
10. Стан платіжного балансу не відображається на показниках фінансової безпеки країни.

Теми рефератів

1. Фінансова безпека держави.
2. Стратегія забезпечення фінансової безпеки держави.
3. Фінансова безпека держави в умовах глобалізації.
4. Аналіз економічної безпеки України, її фінансової складової.
5. Забезпечення фінансової безпеки держави, її інтереси та загрози.
6. Сутність бюджетної та податкової безпеки на сучасному етапі

економічних реформ.

Тема 16. Фінанси країн з розвинутою ринковою економікою

Мета: засвоєння та поглиблення теоретичних знань щодо особливостей організації фінансів країн з розвинутою ринковою економікою.

План

1. Основні аспекти фінансової системи Сполучених Штатів Америки.
2. Особливості функціонування фінансової системи Японії.
3. Основні положення побудови фінансової системи Великобританії, Німеччини та Франції.
4. Основи функціонування фінансової системи скандинавських країн.

Ключові слова: американська, західноєвропейська та скандинавська моделі перерозподілу ВВП державою, фінансова система США, фінансова система Німеччини, фінансова система Великої Британії, фінансова система Франції, фінансова система Японії.

Термінологічний словник

Розвинені країни - країни з найбільшим розвитком економіки, що характеризується високою часткою ВВП на душу населення і максимальним індексом розвитку людського потенціалу.

Корпорація - форма організації бізнесу, за якою товариство є юридичною особою, а його власники мають обмежену відповідальність. Корпорація за законом повністю відокремлена від її власників, що означає, що корпорація відповідає за сплату боргів, а не її власники.

Модель ринкової економіки - система господарювання, що склалася у конкретній країні.

Програма державних позик та інвестицій у Японії - державна програма фінансування економічних проектів із залученням позабюджетних коштів.

Питання для обговорення

1. Надайте характеристику сучасним фінансам США.
2. Охарактеризуйте сучасну фінансову систему Японії.
3. Дайте характеристику особливостей сучасних фінансів Великобританії?
4. Охарактеризуйте сучасну фінансову систему Німеччини.
5. Назвіть особливості фінансів Франції.
6. Надайте характеристику сучасним фінансам скандинавських країн.

Практична частина

Тестові завдання

1. Складова платіжного балансу країни – рахунок поточних платежів – не охоплює:

- а) чисті доходи від інвестицій;
- б) транспортні послуги іноземним державам;
- в) зміни в активах країни за кордоном;
- г) товарний експорт.

2. Активне сальдо платіжного балансу збільшиться, якщо у країні:

- а) відбудеться виплата заборгованості за пенсіями;
- б) прискоряться темпи економічного зростання;
- в) оберуть нового президента;
- г) сповільниться темп економічного зростання.

3. Скільки штатів налічують в своєму складі США?

- а) 30;
- б) 40;
- в) 50;
- г) 60.

4. Унітарна держава з конституційною монархією, символом якої є імператор – це:

- а) Японія;
- б) США;
- в) Франція;
- г) Німеччина.

5. Фінансова система США складається з таких елементів:

а) фінанси федерації, які включають федеральний бюджет, бюджет округу Колумбія, спеціальні фонди федерального рівня, фінанси державних підприємств;

б) фінанси 50 штатів, кожен з яких має власний бюджет, спеціальні фонди та фінанси підприємств, що знаходяться у власності штату;

в) місцеві фінанси, до яких входять місцеві бюджети, фінанси комунального господарства, різноманітні фонди.

6. Центральний бюджет Франції складається:

а) загальний бюджет, приєднані бюджети різних державних організацій, спеціальні рахунки казначейства;

б) загальний та інвестиційний бюджет;

в) поточний бюджет та бюджет розвитку.

7. Найвищий рівень оподаткування серед скандинавських країн є у:

- а) Фінляндія і Норвегія;
- б) Норвегії і Данії;
- в) Данія і Швеція.

8. Найбільшу частку серед податкових надходжень в Японії мають:

- а) прибутковий податок в фізичних осіб;
- б) податок на прибуток юридичних осіб (на прибуток компаній);
- в) непрямі податки (стягнуті з продажу алкогольних напоїв, сигарет, предметів розкоші).

9. Державний бюджет Великобританії складається з:

- а) консолідованого фонду та національного фонду позик;
- б) поточного бюджету та бюджету розвитку;
- в) урядового бюджету та місцевих бюджетів.

10. Бюджетна система Німеччини містить:

- а) бюджет федерації, бюджети земель і бюджети громад;
- б) урядовий бюджет та місцеві бюджети;

в) бюджет федерації, бюджети земель.

Завдання

Завдання № 1. Використовуючи матеріали спеціалізованих періодичних видань та наукову літературу дати розгорнуту аргументовану відповідь на питання:

1. Охарактеризуйте стан державних фінансів та пріоритети сучасної фінансової політики США.
2. Поясніть особливості та проблеми фінансової політики ФРН після приєднання східних земель.
3. Які принципи управління державним боргом у Великої Британії?
4. Охарактеризуйте сучасну політику Франції у сфері управління державною власністю.
5. Окресліть проблеми державних фінансів Японії у контексті кризових явищ 90-х років.
6. У чому полягає специфіка моделі державних фінансів у Скандинавських державах?
7. Опишіть особливості державних фінансів Швеції.
8. Поясніть завдання та призначення стабілізаційного фонду у Норвегії.

Завдання № 2. До даних термінів доберіть єдине правильне визначення серед тих, що наведені нижче.

Терміни:

1. Американська фінансова модель
2. Західноєвропейська фінансова модель
3. Скандинавська фінансова модель
4. Бюджетна децентралізація
5. Бюджетний рік

Визначення:

А. Час (12 місяців), протягом якого відбувається виконання затвердженого бюджету.

Б. Процес передачі частини прав, компетенції, відповідальності й фінансових ресурсів у бюджетній сфері від центральної влади на користь місцевих органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування.

В. модель, яка характеризується поміркованим рівнем централізації ВВП у бюджеті – 35–45%.

Г. модель, що передбачає досить високий рівень бюджетної централізації ВВП (50–60%) та характеризується розгалуженою державною соціальною сферою як в галузі освіти, так і охорони здоров'я.

Д. модель, заснована на максимальному рівні самозабезпечення фізичних і самофінансування юридичних осіб, характеризується рівнем бюджетної централізації – 25–30%.

Теми рефератів

1. Фінанси країн із розвинутою ринковою економікою.
2. Еволюція та сучасні риси фінансових систем країн з розвинутою

ринковою економікою.

3. Фінанси і їх роль в ринковій економіці.
4. Фінансова система провідних зарубіжних країн.

Тема 17. Фінанси Європейського Союзу

Мета: засвоєння та поглиблення теоретичних знань з організації фінансів Європейського Союзу, специфіки формування доходів і витрат бюджету ЄС, гармонізації податкової політики країн об'єднання, валютної інтеграції в межах ЄС.

План

1. Етапи економічної інтеграції в Європі.
2. Особливості організації фінансів Європейського Союзу
3. Бюджет Європейського Союзу.

Ключові слова: Європейський Союз, Європа, видатки, доходи, бюджетна стратегія, бюджетний процес.

Термінологічний словник

Валютна інтеграція - зумовлений об'єктивними чинниками процес створення, за активного сприяння держав-учасників, регіональних зон, у межах яких забезпечується відносно стабільне співвідношення курсів валют, спільно регулюються валютні взаємини країн-учасників і проводиться єдина валютна політика щодо третіх країн.

Валютний союз - один із типів міжнародних валютних систем, представлений групою країн, які встановили межі взаємних коливань курсів своїх національних валют і використовують однакові засоби валютного регулювання.

Європейська Комісія є вищим виконавчим органом Європейського Союзу, а також представником європейських інтересів, спільних для всіх держав - членів ЄС.

Європейська Рада - вищий політичний орган Європейського Союзу, до складу якого входять глави держав або урядів країн - членів ЄС, а також голова Єврокомісії. Європейський

Європейський Союз - інтеграційне міждержавне об'єднання європейських країн, що поєднує в собі риси міжнародної організації та федеральної держави.

Механізм валютної інтеграції - сукупність валютно-кредитних методів регулювання, спрямованих на поступовий перехід до вищого ступеня інтеграції.

Парламент - один із основних законотворчих інститутів ЄС. Разом з Радою Європейського Союзу Європарламент утворює двопалатну законодавчу гілку влади Євросоюзу.

Податкова уніфікація - введення однакових обов'язкових юридичних норм і правил у сфері оподаткування та формування на цій основі єдиної податкової системи.

Рада Європейського Союзу - один із двох законодавчих органів ЄС

поряд з Європейським Парламентом. До Ради входять 27 міністрів урядів країн-членів у складі, який змінюється залежно від кола проблем, що обговорюються.

Суд Європейського Союзу - інститут вищої судової влади Європейського Союзу, що тлумачить законодавство Європейського Союзу, розв'язує юридичні суперечки між державами - членами ЄС, між державами - членами ЄС і самим ЄС, між інститутами ЄС, між ЄС і фізичними або юридичними особами.

Фінанси ЄС - сукупність економічних відносин, що пов'язані з формуванням і використанням централізованих фондів грошових коштів на рівні інтеграційного об'єднання.

Питання для обговорення

1. Поясніть причини інтеграційних процесів у Європі.
2. Перелічіть етапи створення Європейського Союзу.
3. Які функції виконують загальноєвропейські інститути, що входять у ЄС?
4. За рахунок яких коштів формується бюджет ЄС і на які цілі витрачається?
5. Фінансові передумови створення Європейського союзу.
6. Унікальність Європейського союзу.
7. Прогнози Європейського союзу.
8. Досягнення фінансового розвитку Європейського союзу.
9. Вплив Європейської інтеграції на фінансове світове становище.
10. Валютна інтеграція Європейського союзу.

Практична частина

Тестові завдання

1. Зближення економічної політики країн, зменшення розриву в показниках економічного розвитку між національними державами, вирівнювання соціально-економічного розвитку країн у рамках інтеграційного об'єднання – це:

- а) секвестр;
- б) конвергенція;
- в) конверсія.

2. Бюджет не покликаний сприяти реалізації політики й стратегії розвитку ЄС у таких ключових напрямках:

- а) забезпечення високих темпів економічного зростання;
- б) підтримка валютної стабільності;
- в) стимулювання розробки та впровадження нових технологій;
- г) скорочення виплати державних соціальних гарантій.

3. Етапом економічної інтеграції ЄС не є:

- а) етап зони вільної торгівлі;
- б) етап митного союзу;
- в) етап спільної податкової бази;
- г) етап єдиного внутрішнього ринку.

4. Передбачає розроблення бюджету строком на один рік, а також те, що операції за зобов'язаннями та платежами бюджету мають бути

завершені упродовж поточного року – це:

- а) принцип єдності та принцип бюджетної точності;
- б) принцип щорічності;
- в) принцип рівноваги;
- г) принцип єдиної одиниці обліку;

5. Власні ресурси бюджету ЄС об'єднуються у такі основні групи:

- а) мито; сільськогосподарські збори; податки на виробництво і зберігання цукру та глюкозо місткої продукції;
- б) певний відсоток від бази оподаткування податку на додану вартість;
- в) відрахування певної частки валового національного доходу та частки податку на прибуток.

6. Характерною рисою Європейської податкової системи є висока роль:

- а) податку на додану вартість;
- б) податку на прибуток корпорацій;
- в) внесків на соціальне страхування.

7. Європейська співдружність заявила про європейську валютну систему:

- а) у 1979 році;
- б) у 1970 році;
- в) у 1889 році.

8. Представлення євро світовому фінансовому ринку відбулося у:

- а) грудні 1991 року;
- б) січні 1992 року;
- в) січень 1999 року
- г) лютому 1990 року.

9. Єдина європейська валюта замінила назву з «екю» на «євро» у:

- а) грудні 1991 року;
- б) січні 1992 році;
- в) лютому 1990 році.

10. Технічний перехід на євро здійснювався у:

- а) два етапи;
- б) один етап;
- в) три етапи.

Завдання

Завдання № 1. До даних термінів доберіть єдине правильне визначення серед тих, що наведені нижче.

Терміни:

1. Податкова уніфікація
2. Валютна інтеграція
3. Податкова гармонізація
4. Валютний союз
5. Повна фінансова інтеграція
6. Конвергенція
7. Спільний ринок

8. Європейська валютна система
9. Критерії конвергенції
10. Бюджет ЄС

Визначення:

А. Специфічної організаційно-економічної форми відносин країн ЄС у валютній сфері, спрямованої на стимулювання інтеграційних процесів, зменшення амплітуди коливань курсів національних валют та їх взаємну ув'язку.

Б. Введення обов'язкових однакових юридичних норм і правил у сфері оподаткування і формування на цій основі єдиної податкової системи.

В. Створення регіональних зон, у межах яких забезпечується відносно стійке співвідношення курсів національних валют або поступова заміна їх регіональною валютою, а також спільне регулювання валютних відносин та єдина валютна політика щодо інших країн.

Г. Скасування будь-яких перешкод щодо руху фінансового капіталу між учасниками валютного союзу.

Ґ. Централізований фонд грошових коштів країн- членів та водночас фінансовий план формування та використання фінансових ресурсів Європейського Союзу.

Д. Вироблення загальної стратегії держав у сфері податкових правовідносин, що передбачає координацію податкової політики, систематизацію та уніфікацію окремих податків і податкових систем країн.

Е. Зближення економічної політики країн, зменшення розриву в показниках економічного розвитку між національними державами, вирівнювання соціально-економічного розвитку країн у рамках інтеграційного об'єднання.

Є. Макроекономічні та інституціональні умови, дотримання яких надає право вступу до інтеграційного об'єднання (зокрема Європейського валютного союзу).

Ж. Скасування всіх торговельних перешкод у межах Співтовариства задля об'єднання національних ринків у єдиний ринок.

З. Один із типів міжнародних валютних систем, представлений групою країн, які встановили межі взаємних коливань курсів своїх національних валют і використовують однакові засоби валютного регулювання.

Теми рефератів

1. Європейський союз: процес формування та перспективи розвитку.
2. Особливості функціонування фінансової системи ЄС.
3. Бюджетний процес у країнах ЄС.
4. Фінанси Європейського Союзу.

Перелік питань на іспит

1. Сутність фінансів та їх необхідність у суспільстві.
2. Історія виникнення та розвитку фінансів.
3. Предмет і метод фінансової науки.
4. Функції, принципи і роль фінансів.
5. Взаємозв'язок і відмінності фінансів з іншими економічними категоріями.
6. Типи фінансових систем та їх характеристика.
7. Структурна побудова фінансової системи.
8. Принципи побудови, характерні риси та завдання фінансових систем.
9. Управління фінансовою системою.
10. Нормативно – правова база функціонування фінансової системи.
11. Фінансова політика та її складові частини.
12. Етапи формування та реалізації фінансової політики держави.
13. Цілі та завдання фінансової політики держави.
14. Фінансовий механізм реалізації фінансової політики.
15. Фінансовий контроль. Принципи його організації, види та методи.
16. Економічна суть фінансових ресурсів.
17. Склад та структура фінансових ресурсів.
18. Баланс фінансових ресурсів держави.
19. Напрями використання фінансових ресурсів підприємств.
20. Фінансові резерви та їх призначення.
21. Роль, місце та функції фінансового ринку.
22. Структура фінансового ринку.
23. Характеристика суб'єктів фінансового ринку.
24. Основні об'єкти фінансового ринку та їх характеристика.
25. Зміст та завдання фінансового планування.
26. Принципи та функції фінансового планування.
27. Етапи та методи у фінансовому плануванні.
28. Система фінансових планів.
29. Теоретичні основи фінансового менеджменту.
30. Менеджмент державних фінансів (бюджетний менеджмент).
31. Фінансовий менеджмент суб'єктів господарювання.
32. Функції фінансового менеджменту.
33. Державний бюджет як економічна категорія.
34. Бюджетна система та бюджетний устрій.
35. Доходи Державного бюджету.
36. Видатки Державного бюджету.
37. Бюджетний процес, його основні етапи.
38. Бюджетний дефіцит та державний борг.
39. Організація бюджетного планування.
40. Фінанси підприємницьких структур, їх суть та сфери застосування.
41. Організаційно-правові форми здійснення фінансово-господарської діяльності.

42. Принципи організації фінансів підприємницьких структур.
43. Виробничі фонди підприємств, їх роль, структура та класифікація.
44. Фінансові результати діяльності підприємств.
45. Економічна суть, характерні ознаки та призначення податків.
46. Елементи системи оподаткування.
47. Функції податків та принципи оподаткування.
48. Класифікація та основні види податків.
49. Склад та структура податкової системи держави.
50. Зміст, склад та завдання державних фінансів.
51. Державні доходи та державні видатки.
52. Державний бюджет, його сутність і роль.
53. Бюджетна система України та її структура.
54. Принципи побудови бюджетної системи.
55. Бюджетний процес та його етапи.
56. Бюджетна класифікація, її структура та призначення.
57. Доходи державного бюджету та їх класифікація.
58. Видатки державного бюджету та їх класифікація.
59. Дефіцит та профіцит бюджету.
60. Державний кредит та державний борг.
61. Місцеві фінанси та їх структура.
62. Склад та структура місцевих бюджетів.
63. Дефіцит та профіцит місцевих бюджетів.
64. Порядок складання, затвердження та виконання місцевих бюджетів.
65. Загальні засади регулювання між бюджетних відносин.
66. Міжбюджетні трансферти: види, порядок їх визначення та практика надання.
67. Об'єктивна необхідність і сутність страхового захисту.
68. Економічна природа і сутність страхування.
69. Функції і принципи страхування.
70. Класифікація страхування.
71. Поняття страхового ринку, його структура.
72. Сутність страхової компанії та організація її діяльності.
73. Домогосподарство як інституційна економічна одиниця та суб'єкт фінансових відносин.
74. Теоретичні основи фінансів домогосподарств.
75. Бюджет домогосподарства та його структура.
76. Сукупні ресурси та сукупні витрати домогосподарств.
77. Заощадження домогосподарств, їх класифікація, мотиви та чинники.
78. Сутність фінансової безпеки та її місце в системі економічної безпеки.
79. Механізм та системи забезпечення фінансової безпеки держави.
80. Основні аспекти фінансової системи Сполучених Штатів Америки.
81. Фінансова система Японії та особливості її функціонування.
82. Фінансова система Великої Британії.

83. Основні положення структури фінансової системи Франції.
84. Особливості функціонування фінансової системи Німеччини.
85. Основи функціонування фінансової системи Скандинавських країн.
86. Європейська економічна інтеграція: етапи розвитку та коригування пріоритетів фінансової політики.
87. Інституційна структура Європейського Союзу.
88. Організація фінансів Європейського Союзу.
89. Особливості формування бюджету та бюджетний процес Європейського Союзу.
90. Гармонізація податкових систем країн-членів Євросоюзу.

Список рекомендованої літератури

1. Азаренкова Г.М., Журавель Т.М., Михайленко Р.М. Фінанси підприємств: навч. посіб. для самост. вивчення дисципліни. 2-ге вид., випр. і доп. К.: Знання-Прес, 2006. 287 с.
2. Аранчій В.І. Фінанси підприємств: навч. посіб. К.: "Професіонал", 2004. 304 с.
3. Арбузов С. Г., Колобов Ю. В., Міщенко В. І., Науменкова С. В. Банківська енциклопедія. Київ: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання. 2011. 504 с.
4. Біла О. Г. Фінанси підприємств: навч. посіб. Львів: «Магнолія 2006». 2008. 383 с.
5. Бюджетний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 50-51.
6. Василик О. Д., Павлюк К. В. Державні фінанси України : підруч. для студ. екон. спец. ВНЗ. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Вид. 2-ге, перероб. та доп. К. : Центр навчальної літератури. 2004.
7. Власова Н.О., Круглова О.А., Безгінова Л.І. Фінанси підприємств: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007. 271 с.
8. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. 3436-IV. Із змінами та доповненнями.
9. Гриньова В.М., Коюда В.О. Фінанси підприємств: навч. посіб. 3-тє вид., стер. К.: Знання –Прес. 2006. 423 с.
10. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: від 21.01.2004 р. № 22 / Національний банк України, Постанова. Із змінами і доповненнями.
11. Карлін М. І., Цимбалюк І. О. Фінанси домогосподарств провідних країн світу: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк. 2014. 172 с.
12. Лондар С. Л. Вхідження України у світовий економічний простір та трансформація фінансових визначень. *Фінанси України*. 2006. № 5.
13. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства: від 19 січня 2006 року № 14 / Міністерство економіки України, Наказ. Із змінами і доповненнями.
14. Нікбахт Е., Гроппеллі А. Фінанси. К. : Основи, 1993.
15. Онисько С.М., Марич П.М. Фінанси підприємств: підруч. для студентів вищих закладів освіти / друге видання виправлене і доповнене. Львів: „Магнолія 2006”. 2008. с. 367.
16. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія): навч. посібник. 5-те вид., К. : КНЕУ. 2008.
17. Партин Т.О., Загородній А.Г. Фінанси підприємств: навч. посіб. 2-ге вид., перер. і доп. К.: Знання. 2006. 379 с.
18. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 "Дохід": від 29.11.99 р. №290 / Міністерство фінансів України, Наказ. Із змінами і доповненнями.
19. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати": від

29.11.99 р. №290 / Міністерство фінансів України, Наказ. Із змінами і доповненнями.

20. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 17 "Податок на прибуток": від 29.11.99 р. №290 / Міністерство фінансів України, Наказ. Із змінами і доповненнями.

21. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 "Баланс" від 31.03.1999 № 87 / Міністерство фінансів України, Наказ. Із змінами і доповненнями.

22. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 "Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва": від 25.02.2000 № 39 / Міністерство фінансів України, Наказ. Із змінами і доповненнями.

23. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 "Звіт про фінансові результати": від 31.03.1999 № 87 / Міністерство фінансів України, Наказ. Із змінами і доповненнями.

24. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 "Звіт про рух грошових коштів": від 31.03.1999 № 87 / Міністерство фінансів України, Наказ. Із змінами і доповненнями.

25. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 5 "Звіт про власний капітал": від 31.03.1999 № 87 / Міністерство фінансів України, Наказ. Із змінами і доповненнями.

26. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби": від 27.04.2000 № 92 / Міністерство фінансів України, Наказ. Із змінами і доповненнями.

27. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 "Запаси": від 20.10.1999 № 246 / Міністерство фінансів України, Наказ. Із змінами і доповненнями.

28. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: від 15.12.2004 р. № 637 / Національний банк України, Постанова. Із змінами і доповненнями.

29. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 "Дебіторська заборгованість": від 08.10.1999 № 237 / Міністерство фінансів України, Наказ. Із змінами і доповненнями.

30. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 "Зобов'язання": від 31.01.2000 № 20 / Міністерство фінансів України, Наказ. Із змінами і доповненнями.

31. Про акцизний збір: від 26 грудня 1992 року №18-92 / Кабінет Міністрів України, Декрет. Із змінами та доповненнями.

32. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121- III. Із змінами і доповненнями.

33. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 року № 996-XIV. Із змінами і доповненнями.

34. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 30 червня 1999 року № 784-XIV. Із змінами і доповненнями.

35. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон

України від 9 липня 2003 року №1058 - IV. Із змінами та доповненнями.

36. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням: Закон України від 18 січня 2001 року №2240-III. Із змінами та доповненнями.

37. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 року №1560-XII. Із змінами і доповненнями.

38. Про місцеві податки та збори: від 20 травня 1993 року №56-93 / Кабінет Міністрів України, Декрет. Із змінами і доповненнями.

39. Про обіг векселів в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2374-III. Із змінами і доповненнями.

40. Про оподаткування прибутку підприємств: Закон України від 22 травня 1997 року №283/97-ВР. Із змінами і доповненнями.

41. Про плату за землю: Закон України від 19 вересня 1996 року № 378/96-ВР. Із змінами і доповненнями.

42. Про податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин та механізмів: Закон України від 18 лютого 1997 р. Із змінами і доповненнями.

43. Про податок на додану вартість: Закон України від 3 квітня 1997 року №168/97-ВР. Із змінами і доповненнями.

44. Про систему оподаткування: Закон України від 25 червня 1991 року №1251-XII. Із змінами і доповненнями.

45. Про фінансовий лізинг: Закон України від 11 грудня 2003 року № 1381-IV. Із змінами і доповненнями.

46. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3480-IV. Із змінами і доповненнями.

47. Про розмір внесків на деякі види загальнообов'язкового державного соціального страхування: Закон України від 11 січня 2001 року №2213-III. Із змінами та доповненнями.

48. Романенко О. Р. Фінанси: підручник для ВНЗ. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 310 с.

49. Ткаченко Н. В. Страхування: підручник. Київ: УБС НБУ, 2014. 570 с.

50. Фергюсон Н. Еволюція грошей. Фінансова історія світу; пер. з англ. К. Діса. Київ: Наш формат, 2017. 380 с.

51. Філімоненков О.С. Фінанси підприємств: навч. посіб. К.: Кондор. 2005. 400 с.

52. Фінанси підприємств: підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. 7-ме вид., без змін. К.: КНЕУ, 2008. 552 с.

53. Фінанси: експрес курс: навч. посібник / І. С. Волохова, Н. А. Шикіна, О. Г. Волкова та ін.; за заг. ред. І. С. Волохової. Харків: ПромАрт, 2018. 262 с.

54. Фінансова грамотність: підручник / авт. кол.; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. Київ, 2014. 316 с.